

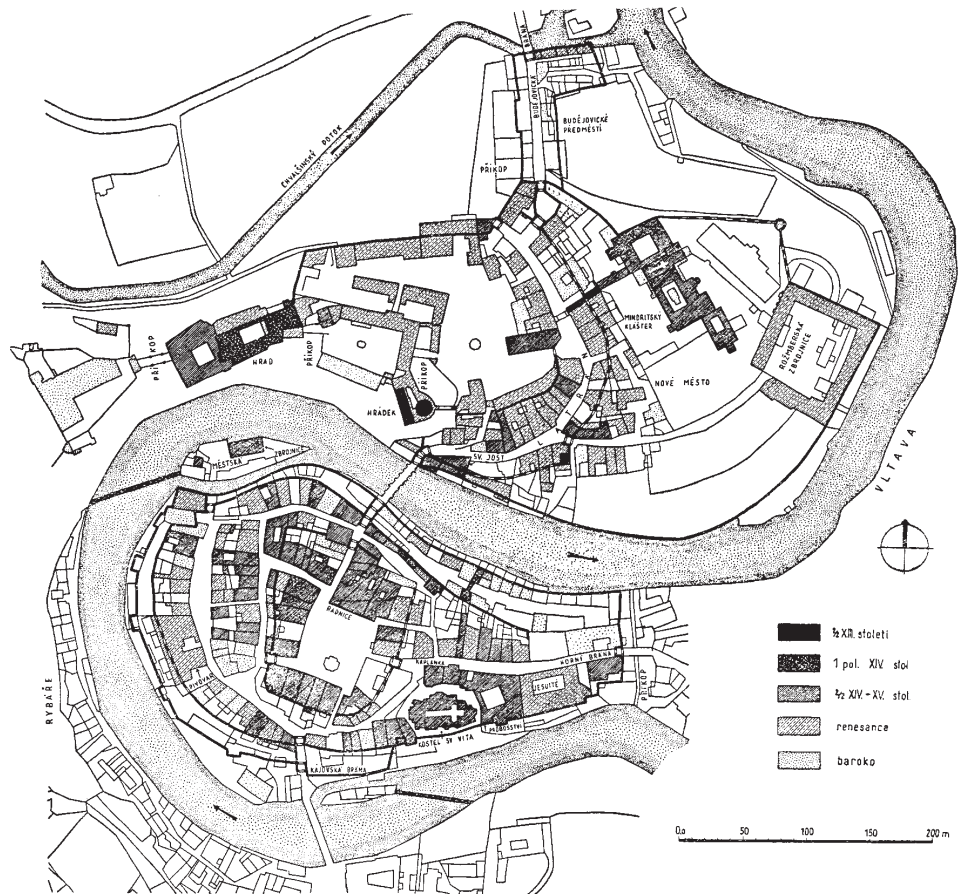
KLÁŠTER MINORITŮ A KLARISEK V ČESKÉM KRUMLOVĚ

HELENA SOUKUPOVÁ

Průzkum sdruženého kláštera minoritů a klarisek v Českém Krumlově volně navazuje na moji starší práci o Anežském klášteře v Praze.¹⁾ Srovnává klášter založený v polovině 13. století členkou královského rodu, sv. Anežkou, s klášteřem, který byl založen v polovině 14. století hlavními konkurenty českého krále, pány z Rožmberka.

Cílem práce je objasnit, do jaké míry byl stavební program krumlovského kláštera ovlivněn klášteřem Anežčiným a zjistit, zda i tento klášter byl vybaven rukopisy a relikviáři a stal se centrem umělecké produkce. Pokusím se doložit, která ze dvou výtvarných kultur, česká či podunajská, jež se ve městě prolínají, vtiskla klášteři jeho podobu, jaké bylo jeho postavení v rámci mendikantské architektury a jakým způsobem se klášter podílel na soudobé duchovní problematice. Má zjištění vycházejí z rozboru historických a řádových pramenů a z nového stavebně historického průzkumu kláštera, jehož celku naposledy věnoval pozornost v roce 1948 se svými žáky doc. Václav Mencl.²⁾ Jeho památce také věnuji následující stať.

Tok Vltavy, tvořící meandrovité smyčky, určil malebnou polohu hradu a města, které se stalo sídelním městem mocného rodu Vítkovců. Jeho počátky sahají do poloviny 13. století, kdy na skalním ostrohu v severní smyčce řeky vznikl hrad s válcovou věží a na ploše protější, jižní smyčky bylo založeno město, jehož rychtář se připomíná roku 1274.³⁾ V té době se Vítkovci těžce smířovali s autoritou českého krále, který se snažil omezit jejich moc fundací kláštera Zlaté Koruny a města Budějovic. Vzдор vůči králi vyvrcholil zradou na Moravském poli a ohrožením existence českého státu. Ambice krumlovské větve rodu skončily vymřením tam-

Obr. 1: Český Krumlov, situace sdruženého kláštera minoritů a klarisek v urbanismu města (z knihy F. Dvořák a druzí, *Český Krumlov*, obr. 82).

ních Vítkovců roku 1302, král Václav II. však rodové zboží svěřil představiteli rožmberské větve Jindřichovi, za jehož vlády a vlády jeho syna Petra došlo k jeho nebývalému rozkvětu.

Jindřich a po něm Petr přeložili svou rezidenci z Rožmberku na Krumlov. Petr I. (1310 - 1347), nejvyšší komorník a zemský hejtman, se v době vlády Jana Lucemburského stal, vedle Jindřicha z Lipé, nejpřednějším mužem království.⁴⁾ Roku 1316 se oženil s vdovou po Václavovi III. Violou Těšínskou, po jejíž smrti v roce 1318 pojal za manželku Kateřinu z Vartemberka. S ní proměnil Krumlov na rezidenci rodu a v jeho době a v době jejich dětí dostalo město svou dnešní podobu. Petrova stavební aktivita v mnohém připomíná obdobnou činnost Karla IV. Dříve než český král

1) H. Soukupová, *Anežský klášter v Praze*, Praha 1989.

2) F. Dvořák a druzí, *Český Krumlov. Jeho život a umělecký růst*. Redakce a předmluva V. Mencl, Praha 1948, zejména s. 25 - 28, 52 - 55, 61, 70 - 72. Samotnému klášteři klarisek se naposledy věnovali L. Lancinger a J. Muk. Srov. L. Lancinger - J. Muk, *Český Krumlov. Klášter klarisek*, stavebně historický průzkum, SÚRPMO 1989, strojopis, 70 s. Archivní prameny ke klášteři klarisek shromáždil a vydal J. M. Klimesch, *Urkunden-und Regestenbuch des ehemaligen Klarissinenklosters in Krummau*, Prag 1904. Srov. též F. Mareš - J. Sedláček,

Klášter Minoritů a Klarisek, in: *Soupis historických a uměleckých památek v okrese Český Krumlov*, II. díl, s. 1 - 52, strojopis ve Státním oblastním archivu Třeboň, pobočka Český Krumlov. Za zapůjčení strojopisu děkuji Mgr. Anně Kubíkové.

3) Dějiny hradu dosud nejpodrobněji zpracovala D. Menclová, *České hrady I.*, Praha 1972, s. 176 - 178 a 405 - 407. Archivní prameny Krumlova vydali V. Schmidt - A. Pícha, *Urkundenbuch der Stadt Krummau*, I. Band, Prag 1908. Rychtář je zmíněn na listině č. 20a, s. 4.

4) J. Spěváček, *Jan Lucemburský a jeho doba, 1296 - 1346*, Praha 1994.

Obr. 2: Český Krumlov, pohled na klášter od jihozápadu, stav v roce 1946 (foto SÚPPOP, J. Tuháček).

Obr. 3: Český Krumlov, pečeť konventu klarisek a jeho třetí abatyše Anny z Ústí na listině z 12. 3. 1381, 5 x 3 cm. Praha, Státní ústřední archiv, i. č. 1544 (foto H. Soukupová).

přestavěl rodový hrad a zvelebil město i podhradí. Nad starým hradem vybudoval hrad nový, jehož kaple se připomíná roku 1334,⁵⁾ u paty mostu, vedoucího přes brod řeky, zbudoval špitál s kostelem sv. Jošta a ve městě založil nový kostel sv. Víta s kaplí sv. Václava. Krátce před svojí smrtí vydal několik listin, jimiž právně zajistil celoživotní dílo, které již nestačil dokončit. V den před Nanebevzetím P. Marie, dne 14. srpna 1347, vydal spolu se svými syny Petrem, tehdy již kanovníkem chrámu sv. Víta v Praze, a Joštem

v Krumlově privilegium, kterým rozhodl o vzniku Nového Města, jehož duchovním a architektonickým centrem se stal klášter minoritů a klarisek.⁶⁾ Jeho vybudování se však Petr I. již nedomohl († 14. října 1347). Po jeho smrti klášter založila vdova Kateřina a její synové Petr, Jošt, Oldřich a Jan. Záměr založit sdružený klášter však souvisí s koncepcí rozšíření města, a je proto třeba ho přičíst Petru I. Tomu odpovídá i záznam krumlovského nekrologia menších bratří, v němž jsou Petr a jeho žena Kateřina označeni jako „*primi fundatores*“.⁷⁾ Rovněž v záznamu nekrologia z Vyššího Brodu je mezi kostely, které založil Petr, na prvním místě zmíněn klášter klarisek: „*Erstlich hat er (Petr) das Jungfraw-Closter in Cromau bauen lassen*“.⁸⁾

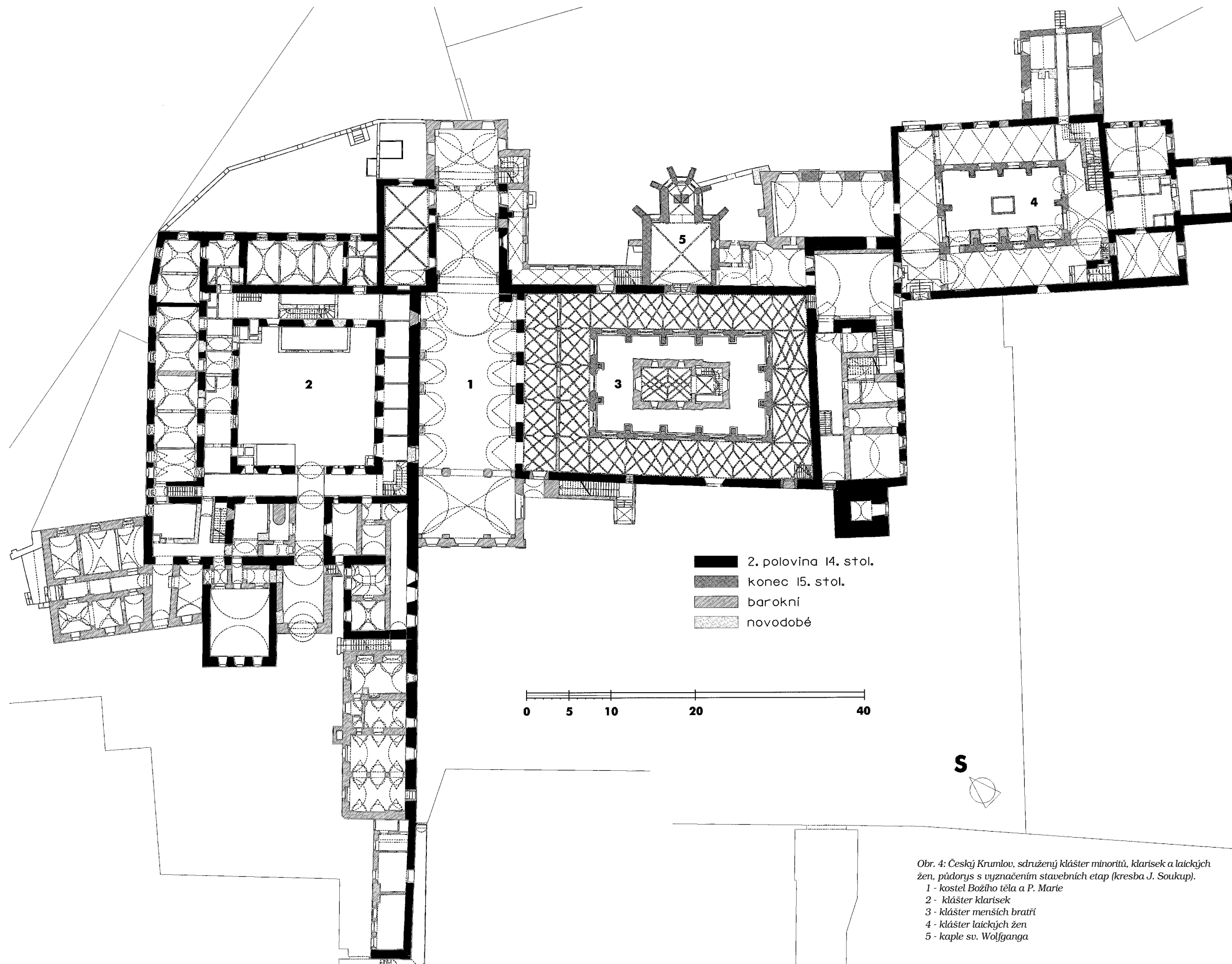
Poměrně pozdní rozhodnutí uvést do města řád, který je charakteristický pro kolonizační vlnu 13. století, má zřejmě řadu důvodů. Snad zde sehrála roli malá rozloha města založeného ve 13. století i tehdejší rodová situace. Uvedení řádu až v polovině 14. století nepochybně souvisí se strukturální proměnou města a podhradí, které se rozšířilo o Nové Město a naplnilo množstvím obyvatel, kteří potřebovali duchovní vedení. Je známo, že minorité svými kázáními a evangelickým způsobem života vedli městské obyvatelstvo k náboženskému přesvědčení a vroucnosti a současně čelili rostoucím sociálním konfliktům. Důvodem k založení kláštera byl také výskyt valdenských, kteří jsou

5) V. Schmidt - A. Pícha, 1908, č. 65 a č. 66, s. 12.

6) Tamtéž, č. 81, s. 17 - 19. Srov. též J. V. Šimák, *České dějiny 1/5. Středověká kolonizace v zemích českých*, Praha 1938, s. 1082.

7) Národní knihovna ČR, XIV B 15, fol. 138v. Text nekrologia menších bratří i nekrologia klarisek vydal J. M. Klimesch, Prag 1904, s. 1 - 34. Texty nekrologií vydal též J. Emler, *Dvě nekrologia Krumlovská*, Věstník královské české společnosti nauk, 1887, s. 198 - 227.

8) Norbert Heermanns' *Rosenberg'sche Chronik*, vyd. J. M. Klimesch, Prag 1897, s. 58, s odkazem na nekrologium Vyšebrodského kláštera a kroniku Jakuba z Grazu.

v první polovině 14. století doložení na zboží pánů z Hradce a v Českých Budějovicích.⁹⁾ Při volbě řádu hrála jistě roli i absence ženského kláštera v rožmberském dominiu a snaha vyrovnat se i v tomto směru královské metropoli.

Nejstarší zprávy o založení obou klášterů přinášejí záznamy z klášterních nekrologií. Podle nich „roku 1350... paní Kateřina... spolu se svými syny... Petrem, Joštem, Oldřichem a Janem v den apoštolů Filipa a Jakuba (v sobotu 1. května) založili v Krumlově kláštery bratří a sester řádu sv. Františka. Roku 1357 převzali klášter menší bratří“ a „roku 1358 (pravděpodobně 31. května) byl klášter vysvěcen sakrajevským biskupem z řádu menších bratří a doktorem theologie Albertem ke cti Božího těla a Slavné Panny Marie.“¹⁰⁾

Skutečné události tak předcházely papežskému souhlasu. Teprve 6. dubna 1358 vydal papež Innocenc VI. (1352 - 1362) v Avignonu listinu adresovanou provinciálové česko-polské řádové provincie, v níž vyhověl žádosti bratří Petra, Jošta, Oldřicha a Jana z Rožmberka a dovolil „založit... v jejich městě Krumlově... klášter pro sestry řádu sv. Kláry, a to pro jednu abatyši, dvanáct řeholnic... a další sloužící osoby, vybavený kaplí nebo oratoří, zvonící, zvoníčkou, hřbitovem, domy a ostatními potřebnými dílnami.“¹¹⁾ Zároveň provinciála pověřil, aby pro klášter vybral vhodné staveníště. Téhož dne vydal papež ještě jednu listinu, kterou dovolil založit v Krumlově také klášter menších bratří pro dvanáct řeholníků a vybavit ho „kostelem nebo oratoří, zvonící, zvoníčkou, hřbitovem, domy a ostatními potřebnými dílnami.“¹²⁾ Krátce nato, 16. října 1358, museli bratři z Rožmberka slíbit, že farnímu kostelu poskytnou náhradu za škodu, kterou tamní faráři utrpěli působením nových klášterů.¹³⁾ Dne 12. února 1359 papež udělil všem,

Obr. 5: Český Krumlov, presbytář kostela Božího těla a Panny Marie, pohled na okno v jižní obvodové zdi, svěceno 1358, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

kterí o svátku Božího těla a v další určené dny navštíví klášterní kostel, odpustky jednoho roku a čtyřiceti dní.¹⁴⁾ Podle zpráv nekrologií se roku 1361 o svátku Božího těla (27. května) konala v klášteře provinciální kapitula, po které „sestry řádu sv. Kláry do kláštera pro ně vystavěného, s velkou slávou vstoupily.“¹⁵⁾ Tři sestry, včetně první abatyše

9) A. Molnár, Valdenští. Evropský rozměr jejich vzoru. Praha 1973, s. 125 až 130. A. Patschovsky, Quellen zur böhmischen Inquisition im 14. Jahrhundert, Weimar 1979.

10) Národní knihovna ČR, VI B 9, fol. 14r a XIV B 15, fol. 1r. J. M. Klimesch, 1904, s. 1 a 10 - 11. Zasvěcení Boleslné P. Marii, které uvádí F. Dvořák a druzí, 1948, s. 61. Umělecké památky Čech, A/J, Praha 1977, s. 225, P. Vlček a kol., Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, s. 206, neodpovídá původním záznamům. Oltář Boleslné P. Marie pochází z r. 1751, jak o tom svědčí zakládací deska oltáře osazená v severní

zdi kostelní lodi. Kniha P. Vlčka uvádí chybné datum svěcení v r. 1359.

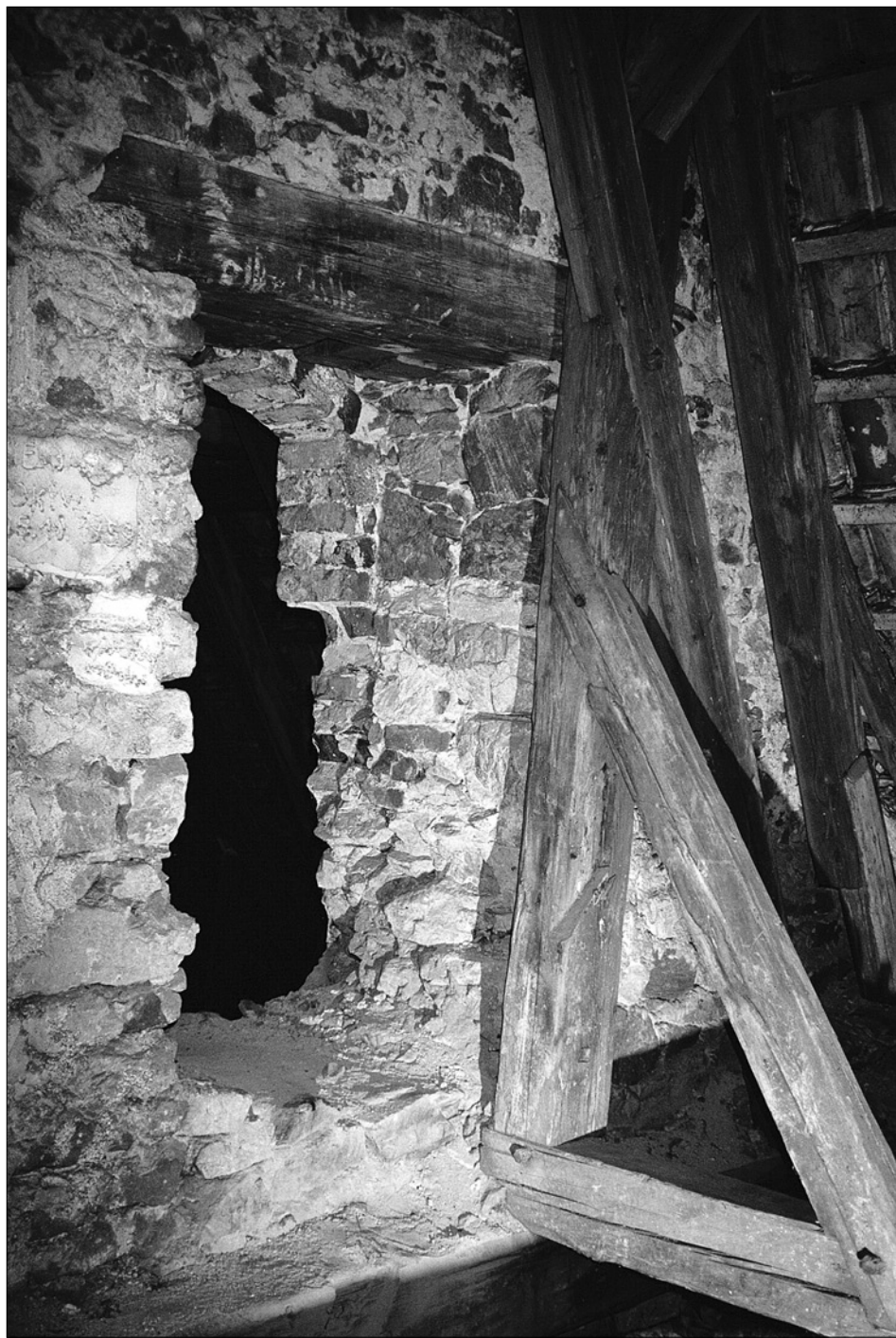
11) J. M. Klimesch, 1904, č. V, s. 36 - 37.

12) Tamtéž, č. VI, s. 37 - 39.

13) Tamtéž, č. VII, s. 39 - 42.

14) Tamtéž, č. VIII, s. 42. V listině papež zmiňuje klášterní kostel nově založený a postavený proboštem kaple Všechn svatých na Pražském hradě, Petrem z Rožmberka.

15) Národní knihovna ČR, VI B 9, fol. 14r a XIV B 15, fol. 1r. J. M. Klimesch, 1904, s. 1 a 10 - 11.

Obr. 6: Český Krumlov, štít nad presbytářem kostela Božího těla a P. Marie, svěceno 1358, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

Alžběty, pocházely z Opavy.¹⁶⁾ Teprve po usazení obou konventů vydali bratři Petr, Jošt, Oldřich a Jan dne 24. dubna 1362 zakládací listinu obou klášterů.¹⁷⁾ V úvodu hovoří o tom, že si přejí usmířit Boha pro svá provinění a zvět-

16) J. M. Klimesch, 1904, s. VII.

17) Tamtéž, č. XII, s. 44 - 51.

18) V nadání kláštera klarisek byl dvůr ve Vyšném, pozemky a platby v Benešově u hradu Choustníka, v Diníně, Bošilci, Svinech, Borkovicích, Svinkách, Litoradlicích, Nakří, Homolech, Plané a další. Srov. též J. V. Šimák, 1938, s. 1085.

19) J. M. Klimesch, 1904, s. XI.

20) Tamtéž, č. IV, s. 35 - 36.

21) Tamtéž, č. XV, XVI, XVII, s. 54 - 59. Markéta zemřela 8. 6. 1369.

22) J. Spěváček, 1994, s. 423 - 424. Jindřich z Lipé Starší (†1329) měl čtyři syny: Jindřicha, zv. Železný, Jana, Pertolda a Čenka. Jindřich zv. Že-

šit úctu k Bohu a Panně Marii. Rozhodli se proto na paměť svých předků i pro svou vlastní spásu nově založit „dva kláštery ke cti Božího těla a Nejslavnější Panny Marie, jeden pro menší bratry řádu sv. Františka a druhý pro sestry řádu sv. Kláry.“ Klášter klarisek obdarovali výnosy z řady dvorů a vesnic, které v listině podrobně jmenují. Kromě naturálních dávek činilo nadání téměř 90 kop pražských grošů, z nichž třicet kop měly klarisky odevzdávat menším bratřím.¹⁸⁾ Minorité měli u jeptišek rozvíjet úctu k Bohu a z řečených příjmů za příbuzné zakladatelů pravidelně sloužit zádušní mše.

Výčet vesnic svědčí o velkém klášterním jmění, které dokládá, že klášter patřil k mírnější větvi řádu, tzv. konventuálům, kteří již netrvali na zachování absolutní chudoby. Tato mírnější pravidla uzákonil pro klarisky v roce 1264 papež Urban IV.¹⁹⁾ Založení kláštera významně podpořely i členky rodu, a to jak krumlovské, tak hradecké větve, z nichž některé přijaly řeholní šat. Štědrými dárci byly zejména sestry zakladatelů. Jedno z prvních nadání učinila „nově založenému klášteru Naší Paní“ roku 1357 sestra Matylda (Macela), manželka Jana z Leuchtenburka, která klášteru věnovala 80 kop pražských grošů.²⁰⁾

Roku 1364 vstoupila do kláštera vdova po Jindřichovi II. z Hradce (†1362) Markéta, která pak roku 1365 věnovala klášteru se souhlasem Karla IV. svůj vdovský majetek ve výši 400 kop pražských grošů. Její dcera Anna se v letech 1369 - 1380 stala

druhou abatyší kláštera.²¹⁾

Jednou z hlavních mecenášek kláštera byla vdova po Jindřichovi z Lipé a sestra donátorů Anna.²²⁾ Ze záznamů nekrologia menších bratří víme, že na stavbu jejich konventu

lezný zastával po svém otci v letech 1329 - 1336 funkci nejvyššího maršálka. Jeho manželkou byla od r. 1321 příbuzná krále Jana Lucemburského Anežka z Blankenheimu. Nepodařilo se mi zjistit, zda Anna byla druhou manželkou Jindřicha Železného (†1336), nebo manželkou Čenka syna Jindřicha, který zemřel r. 1363. Pro tuto druhou možnost hovoří skutečnost, že v témže roce 1363 vydala Anna listinu, kterou převedla rodové věno na své bratry. Na konci svého života se Anna starala o české poutníky v Římě, kam jí psal povzbudivý list bratr Petr II. Srov. J. M. Klimesch, 1904, s. 67; Ottův slovník naučný, díl 16, Praha 1900, s. 68 - 69, heslo z Lipé; J. Kadlec, Petr II. z Rožmberka, Strahovská knihovna V-VI, 1970 - 1971, Praha 1971, s. 95.

věnovala rodným bratřím 800 kop pražských grošů²³⁾ a 17. října 1375 vydala listinu, kterou odkázala „dvůr a dům... který ... sama za své peníze postavila... ležící v Krumlově blízko u klášterní zdi bratří řádu sv. Františka....všem zbožným pannám a vdovám, které nechťi vstoupit do manželství, ale chtějí žít společně, aby si zde mohly zříditi pokoje, ať jsou to panské dcery nebo z rytířského, měšťanského nebo selského stavu.“²⁴⁾ Z uvedení vyplývá, že kromě minoritů a klarisek působily v Krumlově ještě laické ženy, snad terciárky, či bekyně, kterým vdova po vlivném magnátovi odkázala vlastní dvůr.²⁵⁾ Anna zemřela 22. prosince 1388, předání domu se však zřejmě protáhlo, neboť ještě roku 1392 byly zbožné ženy usazeny v domě Mikuláše kazatele vedle masných krámů.²⁶⁾

K větším nadáním učiněným klariskám ve druhé polovině 14. století patří dar Markvarta z Pořešína, který 25. května 1375 věnoval řeholnicím roční plat ve výši 20 kop.²⁷⁾ Větší nadání učinili také bratři Petr a Jan z Rožmberka, kteří roku 1384 odkázali klášteru klarisek roční plat ve výši 31 kop s žádostí slavit výročí bratra Jošta (†24. 6. 1369), jich samých i jejich příbuzné Markéty.²⁸⁾ Klášteru minoritů pak Jan odkázal 18. srpna 1389, jen několik dní před svou smrtí, „za účelem potřebných staveb“ 40 kop.²⁹⁾

Jak historickým zprávám odpovídá dnešní podoba kláštera? Rozsáhlý soubor budov sdruženého kláštera minoritů a klarisek se rozkládá na území Nového Města, při východní straně Latránu. Vyplňuje plochu severního meandru řeky, která tak tvoří jeho přirozenou ochranu. Jednotlivé části kláštera jsou dodnes obklopeny zahradami a jeho pravoúhlé bloky hmoty kontrastují s drobným měřítkem domů podhradí. Dispozice kláštera na první pohled vykazuje shody s pražským klášterem klarisek. Středem areálu je kostel, společný oběma větvím řádu, jehož prodloužená severní stěna tvoří dělicí zeď mezi oběma

Obr. 7: Český Krumlov, fragment klenebního žebra nad presbytářem kostela Božího těla a P. Marie, svěceného 1358, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

Obr. 8: Český Krumlov, loď kostela Božího těla a P. Marie, oltářní mensa při východní zdi, svěceného 1358, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

kláštery. K severní straně kostela přiléhá, stejně jako v Praze, klášter sester, zatímco k jižní straně se váže klášter minoritů. Jedná se tedy o typ sdruženého dvojkláštera, který byl poprvé realizován v Praze a poté na hradech přemyslovských úředních knížat ve Znojmě a v Opavě.³⁰⁾ V Krumlově je však objekt ještě složitější, neboť k jižnímu boku kláštera minoritů přiléhá další ambit s budovami, takže celý klášter sestává celkem ze tří ambítů a řady dalších objektů.

23) J. M. Klimesch, 1904, s. 30 - 31.

24) Tamtéž, č. XXII, s. 66 - 69.

25) Ve větších městech, v Praze, Brně, Jihlavě i jinde, se u klášterů minoritů sdružovaly zbožné ženy, nazývané bekyně (podle kněze Lamberta de Begue, †1187). Tyto ženy žily na způsob řeholnic, avšak bez řádových slibů. V Praze měly dům u kostela sv. Jakuba v Templu, v Brně sídlily v Panenské ulici proti klášteru minoritů.

26) J. M. Klimesch, 1904, č. XXXVI, s. 93 - 95.

27) Tamtéž, č. XXI, s. 65 - 66.

28) Tamtéž, č. XXVI, s. 74 - 79.

29) Tamtéž, č. XXXI, s. 88.

30) H. Soukupová - Benáková, Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku, Umění, 24, 1976, s. 212 - 213.

Obr. 9: Český Krumlov, pohled na západní štít klášterní kaple a konvent klarisek, svěceno 1358, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

Dnešní podoba kláštera je výsledkem několika stavebních etap: základ tvoří klášterní budovy z druhé poloviny 14. století, přestavěné v období pozdní gotiky kolem roku 1490 až 1500. V 17. a 18. století byl klášter přestavěn ve slohu baroka a dostal v podstatě podobu, jakou má dnes. Pozdější adaptace byly vedeny hlavně praktickými účely.

Nejstarší částí a současně duchovním středem areálu je kostel, z jehož gotické podoby se zachovalo obvodové zdivo s několika detaily. Tvořila ho jednoduchá neklenutá loď, ke které na východě přiléhal podélný, polygonálně uzavřený chór. Pozůstatkem jeho původního členění je štíhlý, jednou odstupněný opěrný pilíř, zděný z velkých pravidelných kvádrů, a dvě lomená gotická okna s plochými špaletami, osazená v jižní obvodové zdi. Západnější, širší okno osvětlovalo čtvercové klenební pole chóru, zatímco východnější, užší okno patřilo pravděpodobně polygonálnímu závěru. Lze předpokládat, že klenba presbytáře, o jejímž zboření se dochovala zpráva z roku 1681, byla křížová.³¹⁾ Nad dnešní barokní klenbou se zachoval původní kamenný štít s portálem, dělicí presbytář a loď, a fragment klenebního žebra tvaru vyžlabeného klínu.

31) F. Mareš - J. Sedláček, s. 4. V roce 1681 byla uzavřena smlouva se stavitelem Jakubem de Maggi, který měl „chór, pokud kulatost šla, i s oltářem ztrhnouti“. Protože se však ukázalo, že nový chór by se lišil od starého, bylo určeno, „aby též stará část klenby byla ztržena“. F. Dvořák, 1948, s. 27 předpokládá „polygonální chór, sklenutý dvěma kří-

Obr. 10: Český Krumlov, dnešní sakristie, jehlancové klenební konzoly v jižní obvodové zdi, svěceno 1358, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

Loď kostela byla kdysi kratší, dosahovala do úrovně západního průčelí ambitu minoritů a ve 14. století zůstala neklenutá. V severní zdi lodi (v její východní části) se nachází zazděný gotický portál, který spojoval kostel s ambitem klarisek. Z původních detailů kostela se dále zachovalo pravé ostění triumfálního oblouku s okosenou hranou na nároží. Z vybavení kostela zůstala nepovšimnuta gotická mensa v jižním čele lodi, skrytá pod tělem barokního oltáře. Její severní stěnu tvoří slepá panelace čtyř lomených arkád.³²⁾

K severnímu boku chóru přiléhá úzká patrová budova, zachovaná do výše gotických štítů, vklíněná mezi kostel a trakt ženského kláštera. Západním čelem se váže k východnímu rameni ambitu sester, zatímco z jižní strany má spojení s gotickým presbytářem. Připomíná obdobně situovanou kapli v pražském klášteře klarisek. V přízemí má dvě pole křížové klenby, jejíž stlačená hrušková žebra a meziklenební pas dosedají v rozích i na podélných stranách na jehlancové konzoly. K západní zdi přiléhá valeně klenutý pas, s nímž počítá meziklenební jehlancová konzola. Šíře pasu odpovídá šíři triumfálního oblouku chóru a šíři koutového opěrného pilíře při jižní obvodové zdi. Snad byl určen pro zděnou sanktusníkovou věž. V jižní zdi kaple se nalézá pů-

žovými klenbami, jak dosvědčují na jeho vnější straně zachované, poměrně úzké opěrné pilíře“.

32) Na gotickou mensu mě laskavě upozornil MUDr. Martin Šerák. Celá mensa bude vidět po odsunutí barokního oltáře.

Obr. 11: Český Krumlov, konvent klarisek, portál do 1. patra klášterní kaple, svěceno 1358, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

vodní gotické ostění, které spojuje prostor s presbytářem (východnější portál je barokní), z východu osvětluje kapli okno, jehož spodní sešíkmená špaleta je rovněž gotická.³³⁾

Zatímco přízemí budovy je přístupné z kostela, první patro má vchod z konventu sester. V ose západní zdi se nalézá drobný lomený portál, jehož úroveň naznačuje výšku někdejšího patra ženského kláštera, přestavěného v 18. století.³⁴⁾ Jednoduše okosené ostění portálu se dodnes uzavírá původními kovanými dveřmi, které vedou do prostoru zaklenutého valenou lomenou klenbou, jež se zvedá od úrovně podlahy. Podle zachovaných gotických prvků lze kostel i patrovou budovu datovat do doby svěcení klášterního kostela. Předpokládám, že stejně jako v Praze šlo původně o kapli ženského kláštera, zasvěcenou pravděpodobně P. Marii. Tomu odpovídá jednak dvojí patrocinium kostela, jednak papežova zmínka o tom, že klášter sester má mít kapli, zatímco klášter bratří má být vybaven kostelem. Předpokládám, že kaple měla spojení s konventem sester a umožňovala i přímou účast na liturgickém ději.³⁵⁾

33) L. Lancinger - J. Muk, 1989, na plánu přízemí je sakristie vyznačena se třemi klenebními poli a stejně je popsána i v textu na s. 40. Ve skutečnosti má pole dvě. Na s. 28 považuje J. Muk okno v přízemí za „barokního původu“, na s. 32 uvádí, že „stratigraficky starším útvar (je) chrámová sakristie, která výstavbě kláštera předcházela nebo s ním byla maximálně současná“.

34) Stropy byly sneseny roku 1721 nebo 1738, kdy Jan Dominik Spacio vystavěl v klášteře pro klarisky nové cely. Srov. F. Mareš - J. Sedláček, s. 6, L. Lancinger, 1989, s. 5.

35) Spojení s konventem klarisek lze předpokládat i v západní nebo severní zdi. Od archeologického průzkumu bychom v prostoru dnešní sak-

Obr. 12: Český Krumlov, konvent klarisek, gotické okno v západním rameni ambitu, kolem 1360 - 1380, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

Severně od kostela je situován klášter klarisek. Od doby sekularizace až dodnes slouží profánním účelům a v urbanismu města tvoří malebnou enklávu. Jeho středem je čtvercový ambit, k němuž se váží jednotlivé klášterní budovy. Vzhledem k tomu, že jižní rameno ambitu přiléhá ke kostelu, mohly konventní budovy vzniknout (obdobně jako v Praze) pouze při ramenech ostatních. Přestože ambit byl v 18. století přestavěn, v jeho západním křídle se dodnes zachovala tři původní gotická pravoúhlá okna se středním křížem, osazená do vnějšího lince zdi. Špalety okenních ostění se dodnes nacházejí také v křídle jižním a lze je předpokládat i v křídle východním a severním. Jejich rozvrh naznačuje, že v každém rameni bylo původně po pěti oknech, nemáme však jistotu v tom, zda ambit byl klenutý. Na jeho vnějších stěnách nejsou doloženy otisky kleneb a ve vnitřním dvoře postrádáme opěrné pilíře.³⁶⁾

V jižním rameni ambitu jsou zazděny dva portály, které vedly do lodi klášterního kostela. Východní portál je původní se šikmou špaletou a zachovanou gotickou omítkou. Byl zazděn r. 1649 při zaklenutí klášterního kostela, kdy byl nahrazen západním, zazděným až po zrušení kláštera.³⁷⁾

ristie očekávali nález oltáře.

36) J. Muk, 1989, s. 59, je rovněž názoru, že „ambit tedy byl plochostropý“. Jistotu v tomto směru budeme mít až po snesení dnešních stropů, které jsou osazeny níže než původní.

37) Ostění východního portálu překrývá barokní pilastr klenby kostela. Zprávu o zaklenutí lodi uvádí F. Mareš - J. Sedláček, s. 3. J. Muk, 1989, s. 39, pozn. 1 pouze konstatuje, že „z chodby směřovaly do chrámu dva průchody, které jsou v zadržkách patrné“. Portály nedatuje, ani neurčuje.

Obr. 13: Český Krumlov, konvent klarisek, branka k řece ve sklepech v severním křídle, kolem 1360 - 1380, stav v roce 1999 (foto H. Soukupová).

Obr. 14: Český Krumlov, kaple sv. Bartoloměje, fragment gotického okna v západním průčelí, kolem 1370, stav v roce 1994 (foto J. Bloch).

K východnímu rameni ambitu přiléhá úzké východní křídlo, jehož původní dělení naznačuje pouze síla vnitřních zdí. Za klášterní kaplí je situován prostor o šíři jednoho klenebního pole, následuje prostor v délce tří polí (snad kapitulní síň) a dále opět prostor o šíři jednoho pole (snad průchod do klášterní zahrady).

Severní trakt byl zbudován ve svahu k řece, a je proto celý podsklepen. Sklep je přístupný schodištěm ze severozápadního rohu ambitu a dále sedlovým portálem do valeně klenutého prostoru. Ten je v úrovni východního křídla předělen příčkou, v níž se zachovala zazděná půlkruhová brána, ke které v severní zdi přiléhá výpadev branka se schodišťovými stupni a původním šalováním. Rovněž i šterbinová okna v severní zdi mají původní šalování. Přízemí severního traktu bylo rozděleno nejméně do tří částí. Trakt byl v době baroka a po zrušení kláštera několikrát přestavěn a jeho původní členění ozřejmí teprve hloubkový průzkum.

Nejvolněji se klášter mohl rozvinout na západní straně, kde bylo volné prostranství a také spojení s městem a hradem. Západní křídlo je proto širší, dělené kdysi do tří místností řazených za sebou. Jeho střední prostor je dodnes přístupný z ambitu sedlovým portálem. Ze střední místnosti vedl pravouhlý portál, který dnes ústí pod barokní schodiště, do místnosti severní. Jižní prostor je dnes přístupný z průchodu portálem s původní špaletou. V jeho východní stěně se dochovalo gotické střílnové okno a v západní stěně fragment pravouhlého otvoru. Směrem na západ byl klášter rozřízen o funkčně nezbytné prvky refektáře a kuchyně. Jejich dispozice nápadně připomíná obdobně umístěný refektář a kuchyni v pražském klášteře klarisek. Původní funkci budov dokládá ještě plán kláštera z roku 1832³⁸⁾ V přízemí západního průčelí refektáře zůstala nepovšimnuta tři gotická střílnová okna, která se nachází i ve štítu. Kuchyně byla v 19. století přestavěna na průjezd a nemá dnes žádné původní prvky. Podrobnosti o někdejší spojení obou prostor a jejich časové následnosti přinese teprve hloubkový průzkum.

S funkcí kuchyně zřejmě souvisely dva klenuté sklepy, přístupné schodištěm v její jižní zdi. Dosahují do úrovně úzké chodby při dělicí zdi mezi oběma kláštery. V její jižní stěně se dochovala tři původní ostění: část zazděného otvoru se šikmou špaletou a dva níže osazené obdélné otvory, z nichž otvor s mřížkou dodnes spojuje někdejší klášter sester s dvorem před klášterním kostelem. Dispozice úzké chodby má opět analogii v pražském klášteře klarisek, kde podobná chodba přiléhala ke zdi styčné s klášterem bratří a směřovala podél vrátnice ke klášterní kuchyni. V této zdi bylo v Praze otáčivé kolo (rota), kterým se do kláštera dopravovaly potraviny. Předpokládám, že stejnou funkci mohly mít i otvory v Krumlově. V roce 1738 byly v prostoru zřízeny cely klarisek a tehdy „musela klenutí, ježto místnosti byly nízké a vlhké býti ztržena a výš vyhnána“.³⁹⁾ Úzká chodba podél dělicí zdi se nachází i v patře někdejší sýpky a v témže směru pokračovala (od doby renesance) přes Latrán až na nádvoří hradu. Ve stejném směru probíhá i na opačné straně dělicí zdi chodba, která dodnes vede ze

38) Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov, IA 1A^a 4m, 1832, půdorys přízemí. Plán uveřejnil L. Lancinger, 1989.

39) F. Mareš - J. Sedláček, s. 6. Podle J. Muka, 1989, s. 37 „chodba nemá spolehlivě zjištěný smysl.“ Tamtéž, na s. 53 : „Východně...je podélný dvoutrakt, s chodbou při hranici parcely neznámého smyslu“.

dvora před klášterním kostelem ke vstupní bráně kláštera klarisek.

Podle tvarů sedlových portálů a pravoúhlých ostění oken, pro něž lze nalézt analogie v hradní architektuře druhé poloviny 14. století, je možné stavbu klariského kláštera datovat přibližně do šedesátých až osmdesátých let 14. století, tedy do doby, kdy klášter disponoval mnoha finančními dary, z nichž největší byl odkaz vdovy po Jindřichovi II. z Hradce, Markéty.⁴⁰⁾

Na jih od klášterního kostela se nachází klášter minoritů. Skládá se z široce rozloženého ambitu, jehož severní rameno tvoří dvoulodí, z kaple sv. Wolfganga na východě a z patrové budovy konventu a věže zvonice na jihu. Na první pohled překvapuje, že dnešní podoba kláštera pochází převážně z konce 15. století, třebaže nekrologium menších bratří se dokonce dvakrát zmiňuje o tom, že vdova po Jindřichovi z Lipé, Anna († 1388) věnovala na stavbu minoritského kláštera 800 kop grošů a Jan z Rožmberka odkázal v roce 1389 klášteru minoritů „za účelem potřebných staveb“ 40 kop.⁴¹⁾ Tento rozpor zčásti vysvětluje nálezy, k němuž došlo v roce 1994 při obnově střešní krytiny barokního schodiště v západním průčelí kaple sv. Bartoloměje. Nad jeho horní schodišťovou podestou byla odhalena dvě gotická lomená okna s plastickými paspartami, která byla zazděna roku 1669 při stavbě raně barokní kaple.⁴²⁾ Z nálezů vyplývá, že k lodi kostela přiléhala již dříve samostatná patrová budova. Z šířkového rozvrhu klášterních budov je zřejmé, že s dvoulodní dispozicí se počítalo již ve 14. století. Nevíme však, zda se jednalo o dvoulodí s řadou sloupů, nebo zda v přízemí byla plná zeď, která tvořila jižní boční loď kostela a v patře nesla (podobně jako ve Znojmě) tribunu jeptišek. O tom, že chór sester byl původně v místech barokní oratoře, přináší zmínku J. Sedláček v souvislosti se zprávou o stavbě oratoře v roce 1669.⁴³⁾

Dvoulodní dispozice ambitu se u nás vyskytuje vzácně, pouze v západním křídle minoritského kláštera sv. Jakuba v Praze kolem roku 1370 a představuje prostor typický pro českou gotiku.⁴⁴⁾ Lze předpokládat, že pozdně gotické dvoulodí navázalo na starší prostorové řešení.

Z průzkumu objektu dále vyplynulo, že původní konvent bratří je třeba hledat v hmotě jižní budovy, k jejíž západní stěně se váže zvonice. Budova na východě přesahuje ambit, z něhož je přístupná portálem v jihovýchodním nároží. Gotický původ stavby dokládá její zdivo, dělené dodnes několika silnými příčkami a dále dva valeně klenuté sklepy při západním průčelí, kde se zachovaly dva gotické portály: menší lomený bez profilace a větší s profilovaným ostěním. Z úrovně sklepů vede dnes zazděné schodiště do jižního ramene ambitu. Jeho nálezy vysvětluje původní koncepci.

Tatáž dispozice se totiž opakuje i v dalším traktu, který ke klášteru přiléhá na jihu. I tento trakt má široce roz-

40) Viz pozn. č. 21. Podle J. Muka, 1989, s. 58, v roce 1362 „klášter byl již dokončeným stavebním útvarem“.

41) Viz pozn. č. 23 a č. 29.

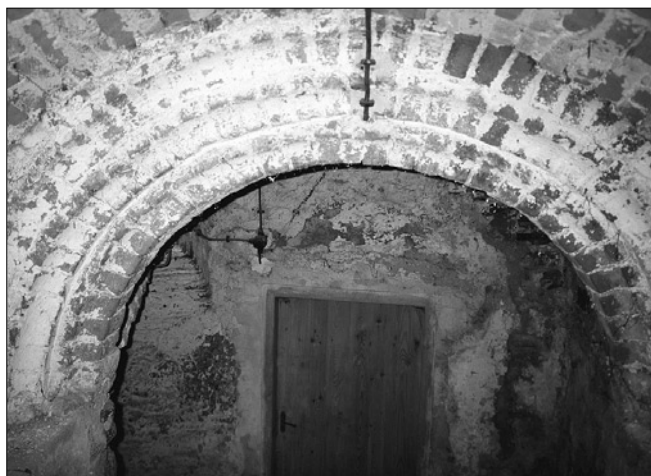
42) J. Bloch - H. Blochová, Průzkumová zpráva západní fasády minoritského kláštera v Českém Krumlově, ARTECO B. M., Český Krumlov 1994, s. 10 - 11, vyobrazení č. 19 - 24.

43) F. Mareš - J. Sedláček, s. 4. Stephano Perti, stavitel z Ratibořic, měl toho roku „přední část kostela s chórem ztrhnouti a se stavením venjiti, nový chór pro Klarisky a 2 oratoria s kamennými schody...vystavěti“. J. Sedláček dále uvádí, že „chór jeptišek byl dříve na místě pozdějšího oratoria“.

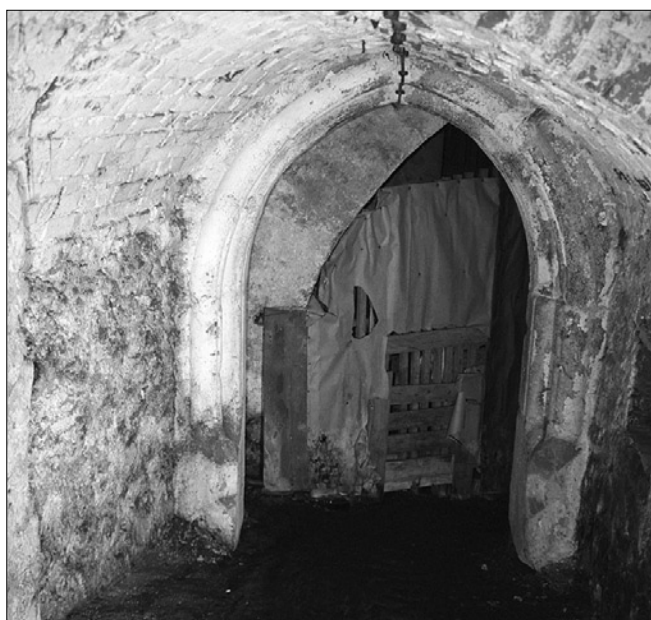
44) V. Mencl, Česká architektura doby lucemburské, Praha 1948, s. 103.

Obr. 15: Český Krumlov, budovy kláštera laických žen, pohled od jihu, kolem 1370, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

Obr. 16: Český Krumlov, klášter laických žen, cihelný pas schodišťové podesty, kolem 1370, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

Obr. 17: Český Krumlov, klášter laických žen, lomený portál při vstupu do sklepa, kolem 1370, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

Obr. 18: Liber depictus, titulní list s obrazem apokalyptické ženy, před polovinou 14. století, Vídeň, Národní knihovna, Cod. 370.

ložený ambit, k jehož jižnímu rameni se váže patrová budova. Její jednotlivé architektonické prvky zachované ve sklepe, v přízemí i v patře svědčí o tom, že celá budova je gotická. Tomu odpovídá sedlový profilovaný portál v západním rameni ambitu, který vede do sklepního schodiště, dále cihelný profilovaný pas jeho schodišťové podesty i lomený portál, ústící do sklepa. Odtud vede ještě drobný sedlový portál do čtvercového traktu na jihu. Přízemí budovy sestává ze tří místností řazených za sebou. Ze střední míst-

nosti vede sedlový portál do části západní, obdobně byla zřejmě přístupná i místnost na východě, v jejímž průčelí je zazděn lomený portál. Střední prostor se otevírá na jih širokým lomeným pasem na způsob triumfálního oblouku. Vede do čtvercového prostoru v jižním průčelí, jenž zřejmě sloužil jako soukromá kaple. Pod krovem této části se zachoval původní pravoúhle odstupněný štít.

Poloha budovy i její četné architektonické detaily, typické pro druhou polovinu 14. století, dovolují ztotožnit objekt s dvorem Anny z Rožmberka, který v roce 1375 odkázala pro potřeby zbožných žen.⁴⁵⁾ Podobnost mezi klášterem bratří a klášterem laických žen poukazuje na stejnou koncepci i dobu vzniku.

V té době byli již v klášterní půdě uloženi první zesnulí: v roce 1359 první kvardián kláštera bratr Alexius, v roce 1366 sestra Alžběta, roku 1367 první zpovědník sester, bratr František a roku 1369 první abatýše kláštera Alžběta z Opavy.⁴⁶⁾

Klášter byl od počátku vybaven řadou rukopisů. Jedním z prvních a zároveň nejznámějších je tzv. Liber depictus uložený dnes v Rakouské Národní knihovně ve Vídni.⁴⁷⁾ Jedná se o výjimečný obrazový kodex, který na 172 listech ilustruje Bibli chudých, řadu českých a cizích legend a několik moralistických podobenství. Titulní list tvoří P. Maria zobrazená jako apoka-

lyptická okřídlená žena, která nese božské dítě a jejíž život kryje sluneční kotouč s polopostavou Bolestného Krista. Rukopisem se zabývala řada českých a cizích badatelů, zejména Gerhard Schmidt, který knihu považuje za práci tří ilustrátorů, vyšlých z malířské dílny johanitské komendy ve Strakonici.⁴⁸⁾ Rukopis je nepochybně českého původu, neboť obsahuje legendy sv. Václava, Ludmily, Prokopa, Vít a Alžběty. Kromě slohové příbuznosti rukopisu s malbami ve Strakonici lze rozeznat i vliv pražského dvora, jak

45) L. Lancinger, 1989, s. 2, ztotožňuje dvůr Anny z Rožmberka s domem „před vjezdem z latránské ulice ke konventní budově“, tj. budově klášterního kláštera. Listina ale jasně hovoří o sousedství dvora s klášterem menších bratří, jejichž radou se zbožné ženy měly řídit. Srov. J. M. Klimesch, 1904. č. XXII na s. 66.

46) Tamtéž, texty nekrologií na s. 1 - 33.

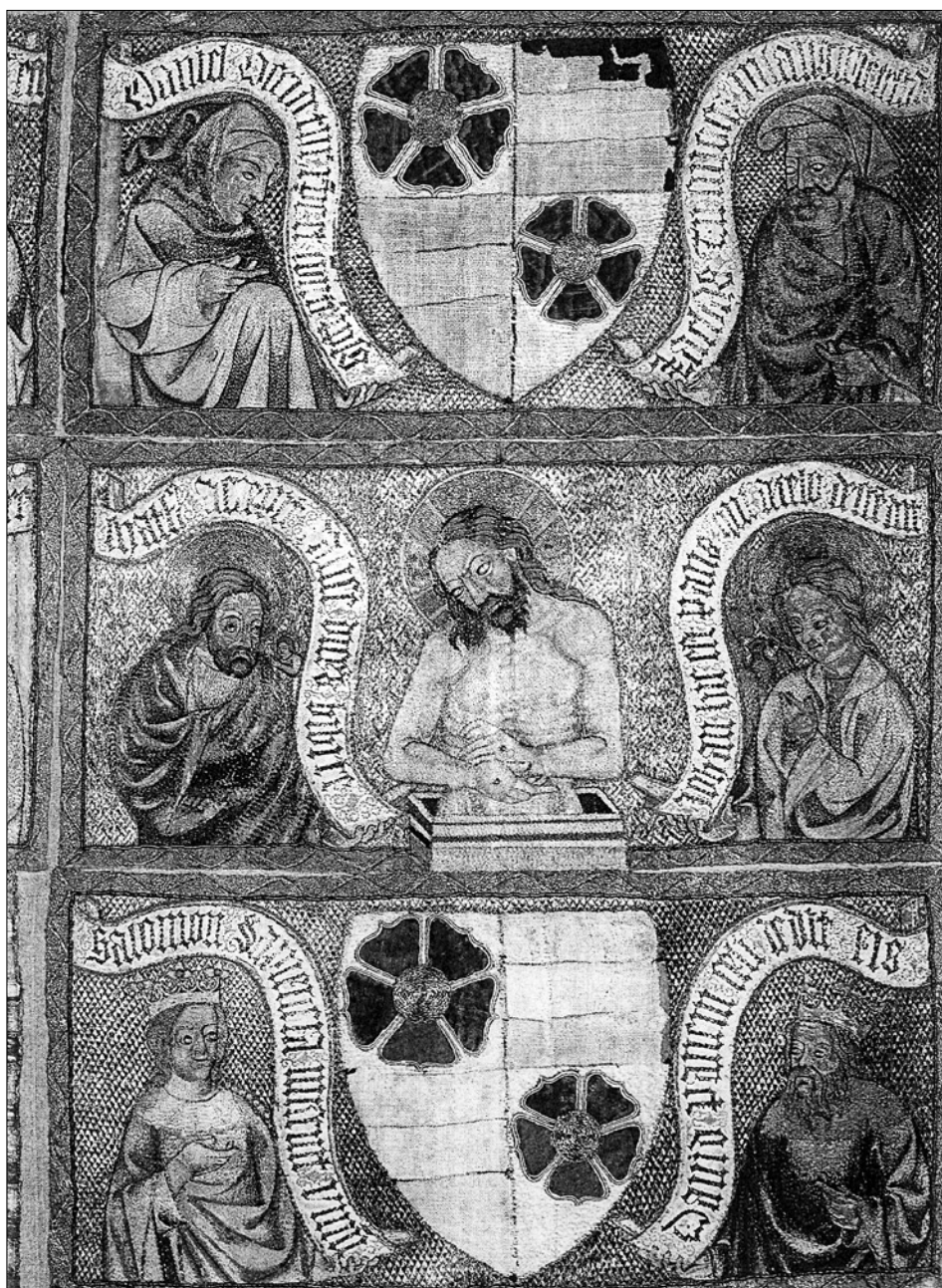
47) Vídeň, Národní knihovna, Cod. 370, 35 x 25 cm. O rukopisu existuje četná literatura, z níž uvádím jen některé novější tituly: G. Schmidt, Der Codex 370 der Wiener National-Bibliothek. Wiener Jahrbuch für Kunst-

geschichte, Band XVII, 1956, s. 14 - 48; G. Schmidt - F. Unterkircher, Der Krumauer Bilderkodex. Kommentarband zu der Faksimile - Ausgabe des Cod. 370. Graz 1967, s. 7 - 42; J. Krása, Umění, 16, 1968, s. 419; A. Kutal, České gotické umění, Praha 1972, s. 32 - 33; J. Pešina, K nové syntéze dějin českého gotického umění, Umění, 21, 1973, s. 243; K. Stejskal, Počátky gotického malířství, in: Dějiny českého výtvarného umění, I/1, Praha 1984, s. 302, 310; G. Schmidt, Die Fresken von Strakonice und der Krumauer Bilderkodex, Umění, 41, 1993, s. 145 - 152.

48) G. Schmidt, 1956, s. 14 - 48, týž, 1967, s. 7 - 42.

to dokládá dvojí vyobrazení Prahy (fol. 39r a 45v) a analogie s Pasionálem abatyše Kunhuty. Problém rukopisu spočívá v jeho datování a provenienci. Ve starších pracích zastával G. Schmidt názor, že obraz titulního listu se váže k patrociniu minoritského kostela, a datoval proto rukopis rokem svěcení klášterního kostela, tj. 1358.⁴⁹⁾ Pod vlivem českých badatelů však klade nyní rukopis do konce čtyřicátých let 14. století. O původu z minoritského kláštera sice nepochybuje (na první straně lze spatřit poškozený nápis z 18. století „conventus Beatae Virginis Crumloviae“), předpokládá však, že pro minority snad nebyl určen od počátku a jeho titulní list mohl být do kodexu vložen později.⁵⁰⁾

Domnívám se, že obsah titulního listu se kryje se zasvěcením klášterního kostela a problém datování rukopisu i jeho vztahu ke strakonickým freskám lze vysvětlit. Víme, že o stavbě kláštera se rozhodlo nejpozději v roce 1347, kdy jistě padla také otázka jeho budoucího patrocinia. Spojení s malíři strakonické komendy zřejmě zprostředkovala Petrova sestra a vdova po Bavorovi III. ze Strakonice, Markéta († 14. 6. 1357), která po smrti svého bratra významně napomohla s realizací krumlovského kláštera. Její zásluhy o vznik kláštera jsou vyjádřeny v nekrologiu minoritů, kde se jméno Markěty nachází v seznamu zakladatelů a na prvním místě mezi těmi, jimž mají minorité věnovat své modlitby.⁵¹⁾ Domnívám se, že Markéta zprostředkovala zhotovení rukopisu v okruhu strakonické dílny a rukopis zřejmě věnovala právě založenému klášteru. Je známo, že Bavorové byli spřízněni s Pražským dvorem (otec Bavora III., Bavor II. měl za manželku vedlejší dceru Přemysla Otakara II., Anežku), čímž je vysvětlitelný vztah k Praze i k českým světcům.⁵²⁾ Co se týče titulního listu, předpokládám, že jde o nejstarší zobrazení Ženy sluncem oděné v českém malířství, jež mohli ovlivnit italsí minorité vyznávající apokalypticismus, kteří v první polovině 14. století nuceně opouštěli Itálii.⁵³⁾

Obr. 19: Tzv. Třeboňské antependium, detail s obrazem Bolestného Krista, kolem 1380. Praha, Národní muzeum, i. č. 60 756.

Další rukopisy se úzce váží k vzdělanému kanovníku Petru II.⁵⁴⁾ Byl druhým synem Petra I. z Rožmberka a Kateřiny z Vartemberka, narodil se v roce 1326 a záhy získal řadu obrocí. Jeho kariéra vyvrcholila v roce 1355, kdy se stal probodem kapituly Všech svatých na Pražském hradě. Vynikal vzdělaností a zbožností, pro něj byl označován za „ozdobu duchovního stavu doby Karlovy“. Byl hlavním mecenášem kláštera augustiniánů kanovníků v Třeboni i dobrodincem klášterů. Klášteru v Krumlově věnoval řadu rukopisů, které dodnes nesou jeho vlastnický explicit. Nacházíme ho v kodexech chovaných v Uměleckoprůmyslovém

49) Viz pozn. č. 48.

50) G. Schmidt, 1993, s. 145 - 152.

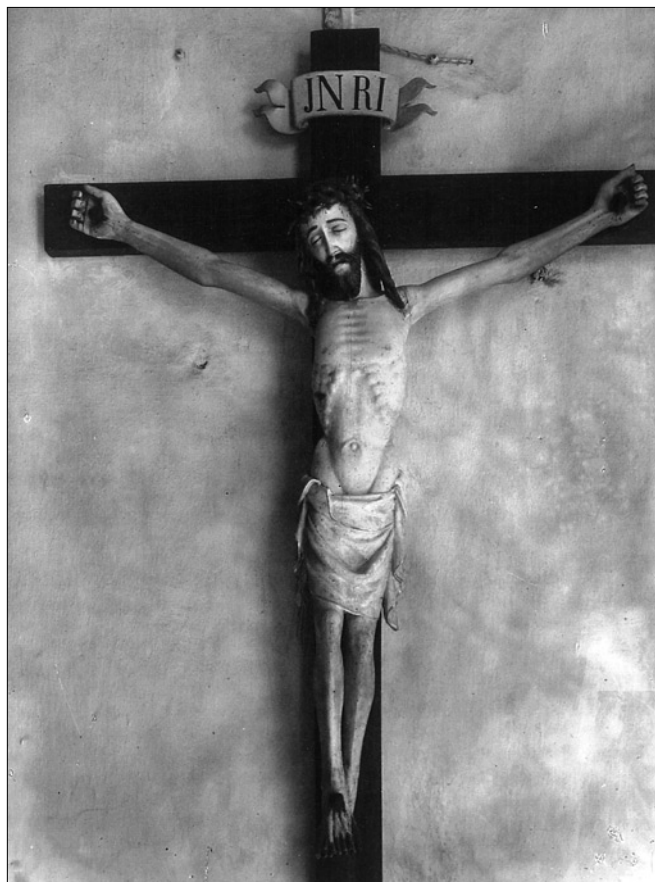
51) Národní knihovna ČR, rkp XIV B 15, fol. 138v a 142r.

52) Ottův slovník naučný, díl XXIV, Praha 1906, s. 189, heslo: ze Strakonice; D. Menclová, České hrady I, Praha 1972, s. 305 - 308.

53) J. Kadlec, Církevní dějiny III. Od vrcholného středověku k reformaci. Praha 1972, s. 39 ad. Příznivci apokalypticismu navazují na myšlen-

ky cisterciáckého mnicha Joachima da Fiore (†1202). Joachimovy spisy byly odsouzeny r. 1263. Jeho proroctví o období Ducha Svatého, jež přinese reformu zesvětštělé církve, nalezlo zastánce hlavně mezi františkánskými spirituály. Mezi příznivci byli např. Jacopone da Todi, Angelus Clareno, nebo Ubertinus z Casale.

54) J. Kadlec, Petr II. z Rožmberka, Praha 1971, s. 89 - 98.

Obr. 20: Ukřižovaný Kristus, kolem 1380, stav v roce 1946 (foto ŠÚPPOP, J. Tuháček). Český Krumlov, Okresní vlastivědné muzeum, i. č. 17/M.

Obr. 21: Pieta, kolem 1360, stav v roce 1995. Český Krumlov, kostel Božího těla a P. Marie (foto H. Soukupová).

muzeu v Praze a zejména v pražské Národní knihovně, která vlastní výjimečný soubor rukopisů, původem z krumlovského kláštera.⁵⁵⁾

Mezi nejstarší rukopisy objednané Petrem II. patří nekrologium klarisek, které pochází z doby krátce po založení kláštera. Na začátku má dva kalendáře, z nichž druhý má přepis o založení obou klášterů, následuje martyrologium, na poslední straně je Petrův explicit.⁵⁶⁾ Kniha je pro nás cenná z mnoha důvodů. Uvádí přesná data úmrtí všech hlavních členů rožmberského rodu i mnoha minoritů a klarisek. Jeho kalendáře zdůrazňují svátky Krista a P. Marie, všech hlavních světců františkánského řádu, patronů českého království i svátky vážící se k Anežčinu pražskému klášteru.⁵⁷⁾

Nekrologium klarisek doplňuje a upřesňuje nekrologium menších bratří.⁵⁸⁾ Na začátku má rovněž zprávu o založení obou klášterů, dále kalendář a martyrologium. Kalendář minoritů je v hlavních rysech shodný s kalendářem klarisek. Z nekrologických údajů se dozvídáme celkem 120 jmen bratří, včetně jejich původu, klášterní funkce i znalosti jazyků, výjimečně i jména umělců a dobrodinců krumlovského kláštera.⁵⁹⁾ Na konci rukopisu je zapsán popis slavnosti Ukazování svatých ostatků, které se v Krumlově konalo každoročně v den Božího těla, tj. v den posvěcení klášterního kostela.⁶⁰⁾ Slavnost má svoji paralelu a vzor v ukazování svatých ostatků na Dobytčím trhu (dnešním Karlově náměstí), které zavedl Karel IV. poté, co roku 1350 získal říšské korunovační klenoty. Obě slavnosti, pražská i krumlovská, byly slaveny v pevně stanovený den a podobný byl i jejich průběh.⁶¹⁾ V ten den se v Krumlově konalo okázalé theoforické procesí. Za zpěvu liturgických písní a zvuku mnoha hudebních nástrojů (zvonků, tympanů, strun, varhan, trub a lyr) se průvod se svátostí Božího těla a s truhlou s ostatky ubíral z kostela minoritů přes celé město k farnímu kostelu, kde zazněly písně ke sv. Vítu a sv. Václavu. Poté se průvod vracel zpět ke klášteru, kde bylo přikročeno k ukazování. Bylo rozděleno (podobně jako v Praze) do

55) Rozsáhlému souboru rukopisů z krumlovského kláštera bude věnována samostatná stať. Petrův explicit mají rukopisy v Národní knihovně ČR, sign. VI B 9, původně asi také XIV B 15, dále XIII A1 a,b, I A 55, XII F 36 a další. Ve sbírkách UPM rukopis B - 5600.

56) Národní knihovna ČR, VI B 9, 28,5 × 21,5 cm, 112 fol. J. Truhlář, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum*, I., Pragae 1905, č. 1042. Text nekrologia otiskl J. Emler, 1887, s. 220 - 227 a J. M. Klimesch, 1904, s. 1 - 10. První kalendář je zapsán na 12 listech a jeho svátky jsou označeny ve zkratkách latinského cisiojanu. Druhý kalendář je zapsán na 6 listech. Vývojem cisiojanu se zabýval K. Doskočil, který se domnívá, že cisiojan byl do Krumlova přinesen klariskami z Prahy. Vzhledem k tomu, že první komunita klarisek včetně abatyše pocházela z Opavy, je možné, že mohl být donesen z Opavy. Srov. K. Doskočil, *Vývoj cisiojanu u nás*, *Sborník historický*, VI, Praha 1959, s. 118 až 119.

57) V kalendáři je např. svátek sv. Hedviky (15. 10.), sv. Alžběty Durynské (19. 11.) a Posvěcení lateránské baziliky Spasitele (9. 11.).

58) Národní knihovna ČR, XIV B 15, 32 × 25 cm, 143 fol. J. Truhlář, II., 1906, č. 2454; J. Emler, 1887, s. 201 - 220; J. M. Klimesch, 1904, s. 10 až 34.

59) Národní knihovna ČR, XIV B 15, fol. 22r, J. M. Klimesch, 1904, fol. 196. U 16. listopadu je zmínka o tom, že roku 1384 zemřel zakladatel kláštera a „*prius et intimus pater fratrum minorum*“ Petr II.

60) Národní knihovna ČR, XIV B 15, fol. 139r - 141r. Ferd. Tadra, *Ukazování sv. ostatků v Č. Krumlově v XIV. věku*. *Časopis Muzea království českého*, 54, Praha 1880, s. 432 - 437.

61) Datum slavnosti se řídilo podle data velikonoce. V Praze se slavnost konala vždy v pátek po Bílé neděli, zv. Provodný, který byl od té doby zván Dnem svátosti. V Krumlově se slavnost konala o svátku Božího těla, tj. ve čtvrtek po sv. Trojici.

čtyř částí, z nichž každá začínala tzv. „voláním“. V něm byly lidu v české i německé řeči ohlášeny ostatky, které uvidí. Po prvním volání byl lidu ukázán zlatý kříž s ostatkem sv. Kříže, trn z Kristovy koruny a roucho, kterým byly o Velkém pátku zavázány Kristovy oči. Po druhém volání byl ukázán ubrus z Kristovy Poslední večeře, po třetím roucho, v němž P. Marie vychovala syna, a rouška, ve které na Velký pátek stála pod křížem. Nakonec, za čtvrté, byl ukázován zub sv. Jana Křtitele, zub sv. Petra, zub sv. Mikuláše a další ostatky. Hlavní relikvie se tedy vázaly ke Kristovu utrpení, podobně jako relikvie karlstějnské. Radu relikvií daroval zakladatelům již v roce 1351 sám Karel IV. a patriarcha akvilejský Mikuláš, dále uherský král Ludvík a pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic.⁶²⁾ Slavnost končila udělením papežských odpustků a kázáním „*poněvadž...kdyby se nekázalo, rozběhl by se (lid) po hospodách a pak by ďábel brzy všelikou zbožnost ze srdcí jich vyhostil*“.⁶³⁾

Největšího věhlasu dosáhla krumlovská slavnost na konci 14. století zásluhou Jindřicha III., syna Oldřicha I. z Rožmberka. Po smrti svého otce v roce 1390 se ujal rodového jmění, které řídil až do roku 1412. Během jeho vlády došlo opět k vyhrocení postoje vůči českému králi, který vyvrcholil ustavením panské jednoty v roce 1394.⁶⁴⁾ Jindřich se stal jedním z jejích hlavních členů, účastnil se zajetí krále (8. května 1394) i následného vyjednávání, které mělo zaručit mocenské pozice vysoké šlechty. Současně udržoval styky s pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna, který se rovněž rozešel s králem, i styky s římským papežem, od nichž v průběhu devadesátých let 14. století získal ve prospěch krumlovské slavnosti udělení nesmírného množství odpustků.⁶⁵⁾ Věhlas rožmberské metropole tak konkuroval Praze a význam jihočeského magnáta zastíňoval osobu samotného krále.

Vhodnou příležitost k reprezentaci Jindřichovy osobnosti poskytla slavnostní korunovace druhé manželky Václava IV. Žofie Bavorské, konaná 15. března roku 1400, při níž Jindřich z Rožmberka nesl královskou korunu. Představil se tak opět jako přední šlechtic země a současně vyřídil své záležitosti. Na jeho prosby vydal 18. března 1400 pražský arcibiskup Olbram ze Škvorce listinu, kterou dovolil kvardiánovi minoritského kláštera v Krumlově a kaplanovi tamní hradní kaple přijmout v určité dny, které přesně jmenuje, celkem šest vhodných kněží, kteří by mohli poslouchat zpovědi věřících a dávat jim rozhřešení.⁶⁶⁾ Počet kněží svědčí o tom, že krumlovské slavnosti, podpořené hojnými odpustky, byly stále více navštěvovány. Jindřich o tom informoval papeže, kterému vyličil, jak se do Krumlova schází lid ze všech končin světa, jehož víru je třeba podpořit. Papež Bonifác IX. proto 9. ledna 1401 vydal listinu, kterou udělil všem, jež se účastní slavnosti Ukazování sv. ostatků a uctí relikvie sv. Kříže a Kristovy trnové koru-

62) V. Schmidt - A. Pícha, 1908, č. 92 a č. 96 na s. 24. Podle č. 100 na s. 26 dala Petr a Jošt roku 1355 některé relikvie kostelu v Bošlci.

63) Ferd. Tadra, 1880, s. 437.

64) J. Spěváček, 1986, s. 232.

65) Dne 17. 12. 1391 udělil odpustky papež Bonifác IX., srov. J. M. Klimesch, 1904, č. XXV, s. 95, dne 19. 6. 1394 vypsal odpustky arcibiskup Jan z Jenštejna, tamtéž, č. XXXVII, s. 95, dne 23. 3. 1397 udělil odpustky arcibiskup Olbram ze Škvorce, tamtéž, č. XXXIX, s. 96, dne 5. 7. 1397, 15. 7. 1397 a 24. 12. 1397 vydal odpustky opět papež Bonifác, tamtéž, č. XLI - XLIII, s. 99 - 100.

66) Tamtéž, č. XLIV, s. 100 - 102.

Obr. 22: Madona krumlovská, kolem 1400. Vídeň, Uměleckohistorické muzeum.

Obr. 23: Madona z Krumlova, kolem 1400. Praha, Národní galerie, i. č. P 2972.

Obr. 24: Český Krumlov, konvent menších bratří, sítová klenba jižního ramene ambitu, kolem 1490, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

ny, navštíví klášterní kostel a poskytnou pomoc jeho stavbě a zachování, tytéž odpustky, jaké dostávají ti, kdož navštíví kostel Božího hrobu v Jeruzalémě.⁶⁷⁾ Krátce nato, dne 17. ledna, dovolil Jindřichovi a jeho nástupcům přijmout ročně deset i více kněží, kteří mohou v určité dny poslouchat zpovědi a dávat rozhřešení.⁶⁸⁾ Velké bohatství kláštera dokládají dva česky psané soupisy jeho majetku z roku 1404.⁶⁹⁾

Představu o vybavení kláštera a množství chovaných relikvií nám poskytuje seznam klášterních věcí z roku 1502⁷⁰⁾ a inventář klenotů z doby kolem roku 1580.⁷¹⁾ V našich souvislostech je zajímavé, že jeden z humerálů s obrazem P. Marie nesoucí děcko byl vyšíť krásnými perlami, další měl obraz sv. Kateřiny a ostatní, které se nacházely u klarisek, byly rovněž vyšívané perlami.⁷²⁾

Těmto údajům odpovídají zprávy v inventářích pražského svatovítského dómu, kde se rovněž nacházely

předměty vyšívané klariskami z Krumlova.⁷³⁾ Jedná se o inventáře z roku 1465, 1480 a 1496, předpokládám však, že se klarisky touto činností zabývaly i dříve a že v jejich klášterě mohlo vzniknout tzv. Třeboňské antependium s polopostavou Boleslného Krista z doby kolem roku 1380, dnes v Národním muzeu v Praze, a kasule se znaky Jošta z Rožmberka a Anežky z Wallsee, dnes v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích. Antependiem se podrobně zabývala M. Zeminová, která zjistila, že jeho donátorkou byla podle heraldického znaku vdova po Joštovi z Rožmberka Anežka z Wallsee.⁷⁴⁾ Dnešní antependium je sešito z devíti samostatných polí, pravděpodobně pretext dalmatik. Tato liturgická roucha byla v Krumlově užívána o svátku Božího těla. Tomu odpovídá i tematika obrazů, které se váží k P. Marii, Kristu a eucharistii. Pretexty jsou vyšíty barevným hedvábím, které bylo dováženo přes Itálii. S Itálií byli,

jak známo, v trvalém kontaktu minorité, kteří hedvábí přinášeli za Alpy. Proto také nacházíme vyšivačské dílny v Brně i v Praze v blízkosti minoritských klášterů.⁷⁵⁾ Kolem roku 1580 se krumlovský poklad nacházel v sakristii klášterního kostela, hlavní svatostiny byly v almárce a mešní oděvy v truhle u schodů.⁷⁶⁾

Z původního zařízení obou klášterů se dodnes dochovalo několik sochařských děl, která jsou rozptýlena v různých galeriích. V klášterním kostele zůstala pouze monumentální pieta, umístěná na barokním oltáři sv. Libória.⁷⁷⁾ Na tomto místě je doložena roku 1686, předtím však stála na sloupu pod chórem jeptišek.⁷⁸⁾ Patří k několika málo pietám vertikálního typu, který vznikl v mystickém prostředí německých klášterů první poloviny 14. století. Provinciální charakter díla znejasňuje datování, které se pohybuje od doby krátce po polovině 14. století až do osmdesátých let.⁷⁹⁾ Pozdní datování se opírá o listinu, kterou 16. července 1383 vydal pražský arcibiskup Jan z Jenštejna, který na žádost

67) Tamtéž, č. XLVI, s. 103.

68) Tamtéž, č. XLVII, s. 104 - 105.

69) Tamtéž, č. LVI na s. 115 - 117 a č. LVII na s. 117 - 119.

70) Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov, sign. I 3 K B 5 o. J. Triska, Středověký literární Krumlov, Listy filologické IX, 1961, s. 94 - 99.

71) Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov, I 3 K B 4 L, J. M. Klimesch, 1904, č. CLXIII, s. 272. H. Gross, Ostatky svatých, klenoty a kostelní roucha býv. kláštera sv. Kláry v Čes. Krumlově, Ohlas od Nežárky, roč. XXXIV, 1904, č. 46 (12. 11.), s. 477 - 478, č. 47 (19. 11.), s. 487.

72) Viz pozn. č. 70.

73) A. Podlaha - E. Šittler, Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, Praha 1903, s. 92, 96, 98, inventář z roku 1465 na s. LXX, inventáře z roku 1480 a 1496 na s. LXXXIV.

74) M. Zeminová, České gotické výšivky a jejich objednatelé, Umění a ře-

mesla, č. 2, 1978, s. 23 - 29. E. Poche, Umělecká řemesla gotické doby, in: Dějiny českého výtvarného umění, I/2, Praha 1984, s. 483 - 485. J. Pavel - E. Šamánková, České Budějovice, Praha 1979, obr. 56.

75) J. Vítovský, K problematice iluminátorských a knihařských dílen v českých zemích v letech 1310 - 1378, Documenta Pragensia X/1, 1990, s. 95 - 117, zejména s. 105 a pozn. 59 - 60 na s. 114.

76) Viz pozn. č. 71.

77) J. Pečírka, Plastika, in: Dějepis výtvarného umění v Čechách I., Praha 1931, s. 225 - 226; V. Denkstein - F. Matouš, Jihočeská gotika, Praha 1953, katalog č. 9, s. 93, kde je uvedena starší literatura. A. Kutál, České gotické sochařství 1359 - 1450, Praha 1962, s. 30; A. Kutál, Gotické sochařství, in: Dějiny českého výtvarného umění, I/1, Praha 1984, s. 225.

78) F. Mareš - J. Sedláček, s. 3.

79) Do doby po polovině století datuje pietu V. Denkstein, 1953, s. 93 a

Jindřicha mladšího z Rožmberka udělil čtyřicetidenní odpustky všem, kdo kající a s pokorou navštíví krumlovský klášter a vkleče se pomodlí před sochou P. Marie, nesoucí v klíně tělo Ukřižovaného.⁸⁰⁾

Kromě piety pochází z minoritského kláštera v Krumlově i Ukřižovaný Kristus, který se dnes nachází v Okresním vlastivědném muzeu v Českém Krumlově.⁸¹⁾ Patří k typu, který se formoval ve druhé polovině 14. století. Zdrženlivost výrazu, který postrádá expresivní pathos, jemná modelace těla a důraz na vnitřní prožívání děje kladou plastiku do oblasti vlivu Třeboňského mistra, přibližně kolem roku 1390. Mladší prací téhož typu je Ukřižovaný ze sv. Víta v Praze z doby kolem roku 1400.⁸²⁾

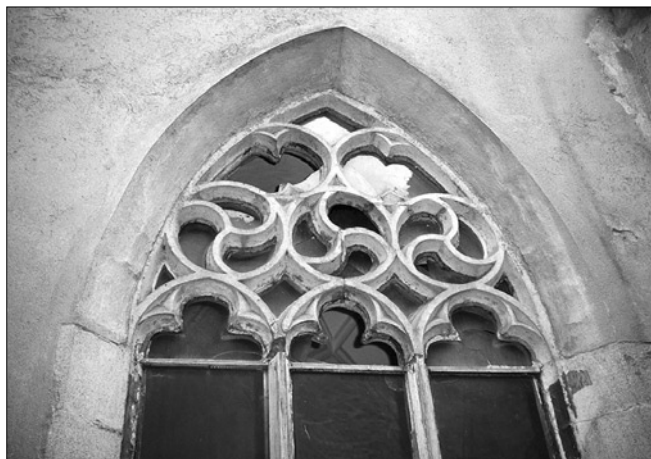
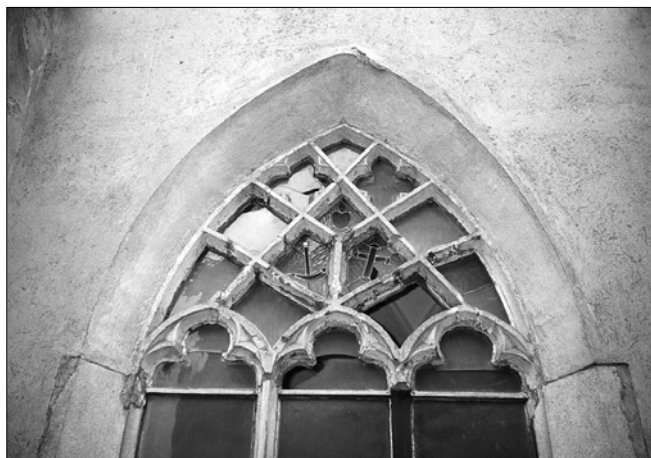
Z krumlovského kláštera minoritů a klarisek zřejmě pochází i nejslavnější dílo krásného slohu, tzv. Krumlovská madona, která dala název celé skupině plastik z doby před a kolem roku 1400. Na začátku století stála ve výklenku domu čp. 223 na krumlovském předměstí Plešivci, odkud byla roku 1914 zakoupena za 30 000 K vídeňskou Státní galerií.⁸³⁾ Ještě roku 1682 stála zřejmě na chóru sester, kde se tehdy nacházely dvě sochy P. Marie: jedna dřevěná, zvaná Matka konventu, u které sestry hledaly ochranu, a druhá kamenná, jež byla jeptiškami zvláště uctívána.⁸⁴⁾ Víme, že Krumlovská madona je z opuky. Její kompozice je vybudována na zásadě kontrapostu a pronikání rozcházejících se diagonál. Esovitě prohnutá Madona drží oběma rukama pololežící dítě. Asymetrické rozložení hmoty rafinovaně vyrovnávají oboustranné kaskády šatu, mezi nimiž se klenou hluboké mísovité záhyby. Líbeznost Mariina zjevu a přirozená hravost dítěte kontrastují s abstraktní skladbou šatu. Smyslová krása jednotlivých detailů je součástí rafinované kompozice. Užití vápence umožňuje precizní dokonalé provedení, které dává plastice dojem drahocennosti. Formální hra počítá s účinkem světla, které rozkládá hmotu a činí ji beztížnou. Lidský námět je tak povýšen do formy abstraktní ideje.

Na témže principu je koncipována i drobná dřevěná plastika P. Marie, kterou v roce 1950 získala z minoritského kláštera Národní galerie.⁸⁵⁾ Patří k nejlepším výtvorům krásného slohu.

Oblibu plastik milostných Madon v kláštorech klarisek dokládá i nedávno vystavená Madona krumlovského typu v klášteře klarisek v italském Brixenu.⁸⁶⁾

Věhlas a vybavení krumlovského kláštera na konci 14. století byly mimořádné. Byl centrem umělecké produkce a vlastníkem řady exkluzivních děl, schránou christologických relikvií a cílem poutníků. V jeho zdech byla chována nejlepší díla krásného slohu i skvosty literární produkce.

Dobu rozkvětu vystřídala stagnace. V době husitských válek byl klášter zřejmě citelně poškozen, jak to dokládá

Obr. 25: Český Krumlov, konvent menších bratří, kružbové obrazce oken ambitu, kolem 1490, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

zpráva z roku 1420, podle níž Mareš, bratr Zichův, přivedl Žižku a jeho lid do Nového Města, kde klášter spálili a zbořili.⁸⁷⁾ Nákladná obnova byla dokončena roku 1461, kdy

F. Dvořák, 1948, s. 52 - 54. K mladšímu datování se kloní J. Pečírka a A. Kutal. Viz pozn. č. 77.

80) J. M. Klimesch, 1904, č. XXV, s. 73 - 74.

81) Český Krumlov, Okresní vlastivědné muzeum, i. č. 17/M. Do muzea byl Kristus předán 29. 9. 1950. Dřevo, 132 × 120 cm. J. Pečírka, 1931, s. 228, V. Denkstein - J. Matouš, 1953, kat. č. 109, s. 101, A. Kutal, 1962, s. 141.

82) A. Kutal, 1984, s. 278 a obr. 222 na s. 276. Srov. též A. Kutal, 1962, kde je Ukřižovaný z Třeboň.

83) Vídeň, Umělecko-historické muzeum, opuka, v. 112 cm. J. Pečírka, 1931, s. 218 ad., V. Denkstein - J. Matouš, 1953, s. 48 - 49, katalog č. 16, s. 93, A. Kutal, 1970, s. 117 ad., A. Kutal, 1984, s. 264 ad.

O osudech plastiky podrobně pojednává J. Záhoda, Krumlovská madona, Umění, 35, 1987, s. 260 - 269; M. V. Schwarz, Die Schöne Madonna als komplexe Bildform, Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte, Band 46 - 47, 1993/94, s. 663 - 678.

84) J. M. Klimesch, 1904, s. VI., F. Mareš - J. Sedláček, s. 5.

85) Praha, Národní galerie, inv. č. P 2972, lipové dřevo, v. 60 cm. Z minoritského kláštera byla získána v r. 1950, restaurována J. Tesařem v r. 1960. V. Denkstein - J. Matouš, 1953, s. 50, katalog č. 20, s. 94; A. Kutal, 1970, katalog č. 207, s. 156 - 157.

86) Výstava Icones Clarae. Umění z kláštera klarisek v Brixenu. Brixen, Diecézní muzeum 26. 6. 1999 - 31. 10. 1999.

87) F. Mareš - J. Sedláček, s. 2.

Obr. 26: Český Krumlov, konvent menších bratří, tordovaný sloup dvoulodního ramene ambitu, kolem 1490, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

kostel a panenský klášter byl přikryt a opraven.⁸⁸⁾ K oživení umělecké produkce došlo však teprve ve druhé polovině 15. století. Tehdy byl vystavěn ambit menších bratří, jehož severní rameno tvoří pozdně gotické dvoulodí. V jeho ose se nachází čtyři mohutné šroubovitě kanelované sloupy s polygonální patkou, na nichž spočívá bohatá síť klenebních žebér, vytvářejících kosočtverné obrazce. Táž klenba se uplatňuje i v ostatních ramenech ambitu, o velikosti 7×5 klenebních polí. Jeho trojdílná a čtyřdílná okna nesou složité kružbové motivy: rotující plamínky, plamínky, které vytvářejí paralelní linie, tryskají z koutů, nebo se vzájemně přetínají. Podobného charakteru je i klenba, jejíž obrazce se lámou a jejíž žebra v rozích u kostela vytváří smyčku jako v kostele v Prachaticích.⁸⁹⁾

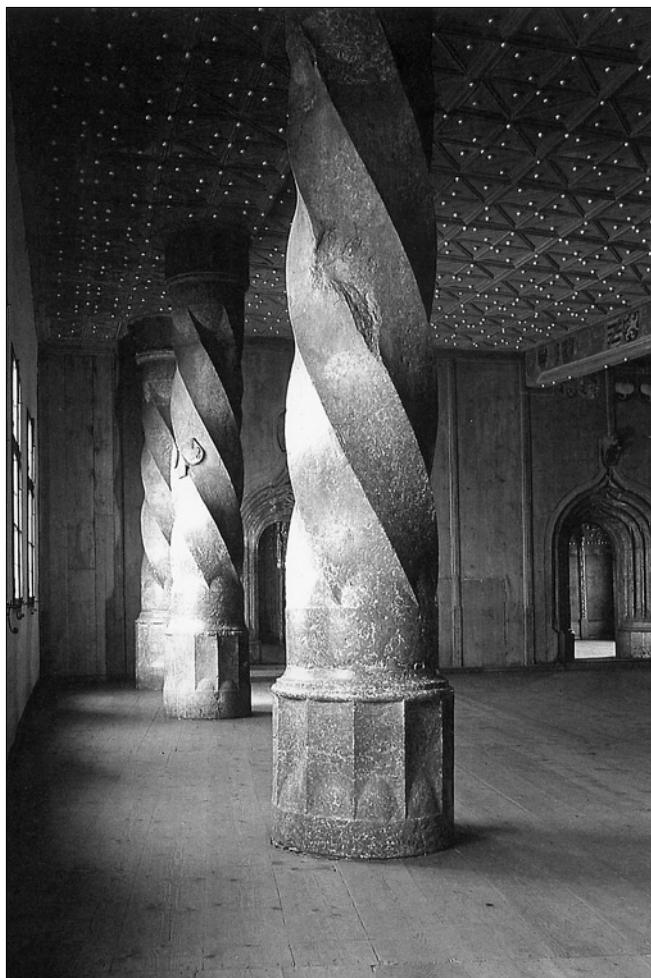
Dvoulodní dispozice pravděpodobně navázala na starší dvoulodí, které bylo typickou dispozicí jihočeských staveb druhé poloviny 14. století. Tordované dřívky a přetínání prutů lze odvodit z Podunají, kde nejbližší příklad nacházíme v biskupské rezidenci v Salzburku z let 1501 - 1502.⁹⁰⁾

88) Tamtéž.

89) Na podobnost s kostelem v Prachaticích již bylo upozorněno v knize F. Dvořáka, 1948, s. 72. V klášteře menších bratří se ještě v roce 1995 našel svorník, z něhož vybíhalo celkem šest klenebních žebér tvaru vyžlabeného klínu, jejichž směr odpovídá klenbě šestidílné či síťové. Od roku 1996 je však svorník neznámý.

90) G. Brucher, *Gotische Baukunst in Österreich, Salzburg und Wien* 1990, s. 305.

91) J. M. Klimesch, 1904, s. 17. V roce 1996 odkryli J. a P. Novotný v ka-

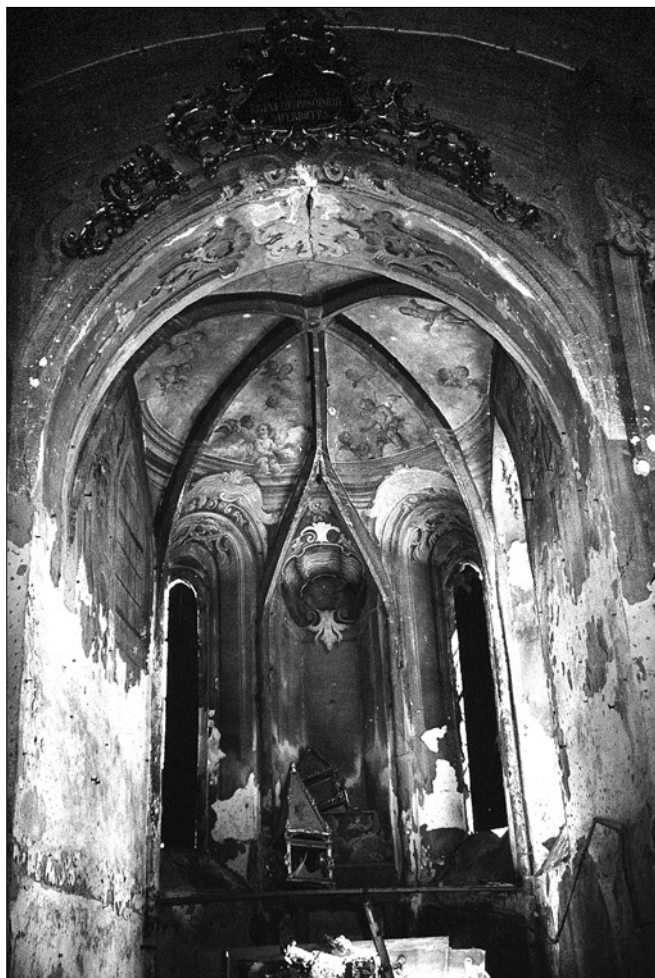
Obr. 27: Salzburg, biskupská rezidence, tordované sloupy Zlatého sálu, 1501 - 1502.

V téže době byla vystavěna také kaple sv. Wolfganga, kterou tvoří čtverec, k němuž na východě přiléhá úzký polygonální chór. Kaple je zaklenuta křížovou klenbou s žebry vyžlabeného klínu a její východní nároží i chór jsou zevně podepřeny opěrnými pilíři. V západní stěně kaple se nalézá zbytek profilace vstupního ostění tvaru stlačené hrušky, snad ze 14. století, do kterého byl druhotně vložen barokní portál. Kaple byla svěcena 8. září 1491 a z nekrologia menších bratří víme, že jejím stavebníkem byl kvardián minoritského kláštera Václav (Valda) Juleus, který zemřel v dubnu 1509.⁹¹⁾ V kapli se nalézala monumentální pozdně gotická socha sv. Wolfganga, umístěná dnes v expozici Okresního vlastivědného muzea v Českém Krumlově.⁹²⁾

Na konci 15. století byly vystavěny také vnitřní zdi ambitu laického kláštera, který čítal 4×6 klenebních polí. Jeho vnitřní opěrné pilíře jsou v horní části zahrocené. V západní stěně se zachovaly fragmenty čtyř trojdílných oken a opěrných pilířů, zazděných v době barokní přestavby. Na konci 15. století byl také trakt laického kláštera rozšířen

pli sv. Wolfganga středověké nástěnné malby.

92) Český Krumlov, Okresní vlastivědné muzeum, lipové dřevo, v. 170 cm. Do sbírky byl sv. Wolfgang získán r. 1961, restaurován v r. 1967 D. Blažkovou a M. Hamsíkem. J. Kropáček, *Katalog plastiky*, in: *Jihočeská gotika, Alšova jihočeská galerie* 1966, č. 98, s. 175; J. Homolka, *Pozdně gotické sochařství, Dějiny českého výtvarného umění*, 1/2, Praha 1984, s. 535. Z minoritského kláštera pocházejí ještě další pozdně gotická díla, o nichž pojednám později.

Obr. 28: Český Krumlov, kaple sv. Wolfganga, pohled do vnitřního prostoru, svěceno 1491, stav v roce 1996 (foto H. Soukupová).

směrem na východ. Budova minoritského kláštera byla na východě zvětšena o nový refektář, upravený v roce 1669.

Ve druhé polovině 14. století byl Krumlov vázán k Praze a tamní dvorské kultuře s prvky raného humanismu. Stal se druhým nejvýznamnějším kulturním centrem, které dodávalo impulzy do okolí. Prostředníkem kulturních styků s Prahou byl Petr II. z Rožmberka, probošt kaple Věch svatých a dárcce řady uměleckých děl. Vliv Prahy se projevil jak volbou kláštera, tak jeho dispozicí, včetně některých funkčních detailů. Na rozdíl od Prahy byl však klášter v Krumlově obohacen o nový prvek laického kláštera, vyplývající z potřeb soukromé zbožnosti. Vývoj v řádu způsobil, že klášter rezignoval na požadavek naprosté chudoby a neplnil ani funkci mauzolea, která příslušela klášteru vyšebrodskému. Podobně jako v Praze se však krumlovský klášter stal centrem umělecké produkce a místem, kde se soustředily vzácné relikvie. V klášteře byla pěstována literatura, hudba i umělecká řemesla. V krumlovských slavnostech vyvrcholil kult eucharistie, jehož počátky můžeme sledovat v tzv. Modlitbě Kunhutiny, vzniklé snad v polovině 13. století. Proslulé slavnosti vypovídají o zjitřené atmosféře doby a potřebě osobního náboženského prožitku. Současně dokládají postavení jihočeského rodu, jeho konkurenční vztah vůči českému králi i království.

Umělecká tvorba 15. století nemá již výlučnost tvorby předcházející. Počínaje 15. stoletím nastává v Krumlově orientace na Podunají, které navázalo na výtvarné princi-

Obr. 29: Český Krumlov, kaple sv. Wolfganga, pohled od jihovýchodu, svěceno 1491, stav v roce 1995 (foto H. Soukupová).

py vyšlé z Čech a současně nahradilo patrocinia českých světců světci bavorskými. Svět metafyzických dálek uzavřela neprodyšná síť a logická konstrukce gotické tektonické soustavy byla narušena dekonstrukcí.⁹³⁾

93) Při průzkumu kláštera v Krumlově mi pomohli Mgr. Anna Kubíková a Mgr. Stejskal, MUDr. Martin Šerák, ing. Lumír Tejmar a PhDr. Pavel Slavko. Jim všem upřímně děkuji.

Stručná verze této stati byla zveřejněna jako habilitační přednáška dne 5. 6. 1997 na Univerzitě Karlově. Představuje část zamýšlené větší práce, která by měla obsáhnout kompletní historii a výklad krumlovského kláštera. Při novém zpracování grafické části jsme vycházeli ze zaměření minoritského kláštera, které v roce 1958 uskutečnil atelier prof. Benše z VŠUP, dále ze zaměření arch. Miloše Reicherta z roku 1948, ze starších plánů z fondu Státního oblastního archivu v Třeboni, pobočka Český Krumlov a z plánů klariského kláštera uveřejněných při SHP SÚRPMO, které jsme na místě korigovali. Podrobnější průzkum klariského kláštera znemožňuje jeho nevhodné využití k bytovým účelům. Průzkum kláštera minoritů a laických žen je naopak v současné době znemožněn kvůli stavebním pracím, které v objektu provádí bez odborného dohledu jeho nový vlastník, kterým je od 13. 3. 1998 řád křižovníků s červenou hvězdou, zastoupený ředitelem správy majetku Vlastimilem Onderkou. Mé žádosti shlédnout klášter nevyhověl ani současný převor řádu, ani apoštolský legát řádu Mons. Fratišek V. Lobkowicz.

MINORITEN- UND KLARISSINNENKLOSTER IN ČESKÝ KRUMLOV/KRUMAU

Die Untersuchung des Doppelklosters der Minoriten und Klarissinen in Český Krumlov/Krumau knüpft an die Arbeit von dem Agneskloster in Prag. Sie vergleicht das Kloster, das in der Mitte des 13. Jahrhunderts von Agnes von Böhmen gegründet wurde, mit dem Kloster, das in der Mitte des 14. Jahrhunderts von den Haupt-Konkurrenten des böhmischen Königs, Herren von Rosenberg gegründet wurde und ähnlich, wie das Prager Kloster zum Zentrum der Kunstproduktion wurde.

Über die Entstehung des Krumauer Klosters hat Peter I. von Rosenberg im Jahre 1347 entschieden, als er den Entschluß gefaßt hat, die Neue Stadt zu gründen. Die Gründung des Klosters hat er nicht mehr erlebt (†14. 10. 1347). Das Kloster haben dann im Jahre 1350 die Witwe Katharina und ihre Söhne Peter, Jodokus, Ulrich und Johann gegründet. Im Jahre 1357 wurden ins Kloster Minoriten eingeführt, im Jahre 1358 wurde die Kirche zur Ehre des Fronleichnams und der Glorreichen Jungfrau Maria geweiht und im Jahre 1361 kamen ins Kloster die ersten Klarissinen.

Die Disposition des Klosters weist einen Einklang mit dem Prager Klarissinnenkloster auf. Der Mittelpunkt des Klosters ist die Kirche, gemeinsam für beide Zweige des Ordens, deren Nordwand die Trennwand zwischen den beiden Klöstern bildet. An die Nordseite der Kirche liegt das Schwesternkloster an, während sich auf der Südseite das Minoritenkloster befindet. Es handelt sich also um einen Typ des vereinigten Doppelklosters, der zum erstenmal in Prag realisiert wurde. In Krumau ist das Objekt aber mehr kompliziert, denn es liegt an das Brüdernkloster vom Süden noch das Kloster der Laienschwestern an.

Der älteste Teil des Areals sind die Kirche und die Sakristei, die im Jahre 1358 geweiht wurden. Das Klarissinnenkloster ist um einen quadratischen Hof gruppiert und es entstand wahrscheinlich während der sechziger bis achtziger Jahre des 14. Jahrhunderts. In der Zeit wurde auch die Disposition des Minoritenklosters bestimmt. An die Südseite der Kirche lag ursprünglich ein einstöckiges Gebäude an, dessen Erdgeschoß heutzutage ein zweischiffiger Raum bildet. Das Hauptgebäude des Konvents befindet sich südlich vom Klosterambitus und dieselbe Disposition hat auch ein weiteres Kloster, das an den Brüdernkonvent im Süden anliegt. Die Witve nach Heinrich von Lipá und Schwester der Stiften der frommen Frauen gewidmet. Sein ganzes Gebäude, einschließlich der Architekturelemente, ist gotisch.

In der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts war Krumau an Prag und die dortige höfische Kultur mit den Zügen des Frühhumanismus gebunden. Die Stadt wurde zum zweitbedeutendsten Kulturzentrum, das Impulse in die Umgebung lieferte. Der Vermittler der kulturellen Beziehungen war Peter II. von Rosenberg, der Propst der Allerheiligenkapelle in Prag und Stifter einer Reihe von Kunstwerken. Der Einfluß von Prag hat sich sowohl durch die Auswahl des Klosters, als auch durch seine Disposition, zusammen mit einigen funktionellen Details, bemerkbar gemacht. Das Kloster in Krumau wurde jedoch um ein neues, aus dem Bedürfnis der Privatfrömmigkeit hervorgehendes Element des Laienklosters bereichert. Zum Unterschied von dem Prager Konvent hat das Kloster in Krumau die Funktion des Mausoleums nicht erfüllt, sie lag dem Hohenfurter Kloster ob. Ähnlich, wie in Prag wurde aber das Kloster zum Zentrum der Kunstproduktion und zu einer Stelle, wo sich seltene Handschriften und Reliquien gesammelt haben. Zu den wertvollsten Handschriften gehörte Liber depictus, deren Bestellerin wahrscheinlich die Schwester Peter I. und die Witve nach Bavor III. von Strakonice/Strakonitz, Margareta war.

Ähnlich wie Prag, war Krumau eine Stadt, wo berühmte Festlichkeiten des Zeigens der heiligen Reliquien stattgefunden haben. In Krumau waren sie mit dem Fronleichnamfest verbunden und sie stellen die Kulmination des eucharistischen Kultus, das an das Minoritenkloster gebunden war, dar. Bei diesen Feierlichkeiten wurden seltene Gewänder getragen, die die Krumauer Klarissinen gestickt haben.

Aus dem Kloster stammt eine Reihe von Bildhauerwerken: ein Vesperbild des vertikalen Typus aus der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts, der Gekreuzigte Christus aus der Zeit um 1390, eine Madonna des Schönen Stils (heutzutage in der Nationalgalerie in Prag) und wahrscheinlich auch das berühmteste Werk des Schönen Stils, die sog. Krumauer Madonna (heutzutage in Wien).

In der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts kam zu der Orientierung an das Donaubecken, das an die aus Böhmen hervorgegangenen bildkünstlerischen Prinzipien knüpfte und gleichzeitig Patrozinien der böhmischen Heiligen durch bayerische ersetzte. In dem Krumauer Kloster wurde der Kreuzgang der Brüder erbaut, dessen Nordarm ein zweischiffiger Raum bildet und die Kapelle des hl. Wolfgang, die im Jahre 1491 geweiht wurde. Der Bauherr beider Bauten war der Prior Wenzel Juleus (†1509). Sie stellen eine architektonische Stufe dar, in der sich das Gewölbe mit einem Netz von Gebilden bedeckte und die logische Konstruktion des tektonischen Systems durch eine Dekonstruktion ver-

letzt wurde.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Die Situation des Doppelklosters in der Urbanistik der Stadt, aus dem Buch F. Dvořák a druzi, Český Krumlov.

Abb. 2: Ansicht des Klosters vom Südwesten, Zustand im Jahre 1946, Aufnahme ŠUPPOP, J. Tuháček.

Abb. 3: Český Krumlov/Krumau, das Siegel des Klarissinnenkonvents und seiner dritten Äbtissin Anna von Ústí auf der Urkunde vom 12. 3. 1381, 5 x 3 cm. Prag, Staatliches Zentralarchiv.

Abb. 4: Das Doppelkloster der Minoriten, Klarissinen und Laienschwestern, der Grundriß mit der Bezeichnung von Bauetappen, Zeichnung J. Soukup.

Abb. 5: Das Presbyterium der Fronleichnams- und Marienkirche, geweiht 1358, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 6: Der Giebel über dem Presbyterium der Fronleichnams- und Marienkirche, geweiht 1358, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 7: Ein Fragment der Gewölberippe über dem Presbyterium der Fronleichnams- und Marienkirche, 1358, Zustand im J. 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 8: Das Schiff der Fronleichnams- und Marienkirche, die Altarmensa bei der Ostwand, geweiht 1358, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 9: Ansicht des Westgiebels der Klosterkapelle und des Klarissinnenkonvents, geweiht 1358, Aufnahme Autor.

Abb. 10: Die Sakristei, eine pyramidenförmige Gewölbekonsolle in der südlichen Umfassungsmauer, geweiht 1358, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 11: Der Klarissinnenkonvent, das Portal in das Stockwerk der Klosterkapelle, geweiht 1358, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 12: Der Klarissinnenkonvent, gotisches Fenster in dem westlichen Arm des Kreuzgangs, um 1360 – 1380, Zustand im J. 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 13: Der Klarissinnenkonvent, die Ausfallpforte im Keller des Nordflügels, um 1360 – 1380, Zustand im Jahre 1999, Aufnahme Autor.

Abb. 14: Die Bartholomäuskapelle, ein Fragment des gotischen Fensters in der Weststirnwand, um 1370, Zustand im Jahre 1994, Aufnahme J. Bloch.

Abb. 15: Das Gebäude des Klosters der Laienschwestern, Ansicht vom Süden, um 1370, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 16: Das Kloster der Laienschwestern, der Ziegelgurt des Treppenganges, um 1370, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 17: Das Kloster der Laienschwestern, das Spitzbogenportal bei dem Eingang in den Keller, um 1370, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 18: Liber depictus, das Titelblatt mit dem Bild der Apokalyptischen Frau, vor der Mitte des 14. Jahrhunderts, Wien, Nationalbibliothek.

Abb. 19: Das sog. Antependium aus Wittingau mit der Abbildung des Schmerzensmanns, Prag, Nationalmuseum, um 1380.

Abb. 20: Der Gekreuzigte Christus, um 1380, Zustand im Jahre 1946, Aufnahme ŠUPPOP, J. Tuháček.

Abb. 21: Das Vesperbild, um 1360, Zustand im J. 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 22: Die Krumauer Madonna, um 1400, Wien, Kunsthistorisches Museum.

Abb. 23: Die Madonna aus Krumau, um 1400, Prag, Nationalgalerie.

Abb. 24: Der Minoritenkonvent, das Netzgewölbe des Kreuzgangs, um 1490, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 25: Der Minoritenkonvent, das Maßwerkmuster der Fenster des Kreuzgangs, um 1490, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 26: Der Minoritenkonvent, eine tordierte Säule des zweischiffigen Armes des Kreuzgangs, um 1490, Zustand im J. 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 27: Salzburg, die Bischofsresidenz, tordierte Säulen des Goldenen Saales, 1501 – 1502.

Abb. 28: Die Wolfgangkapelle, Blick in den Innenraum, geweiht 1491, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

Abb. 29: Die Wolfgangkapelle, Ansicht vom Südosten, geweiht 1491, Zustand im Jahre 1995, Aufnahme Autor.

(Übersetzung J. Kroupová)